

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/1 2019 s. 93-121, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

ANLAM ALANI VE ANLAM EZGİSİ AÇISINDAN EŞ ANLAMLILIK DURUM SIFATLARI: “MUHTEMEL” VE “OLASI” ÖRNEĞİ*

Göksel SERT**

Geliş Tarihi: Kasım, 2018

Kabul Tarihi: Şubat, 2019

Öz

Eş anlamlılık kavramı ve eş anlamlılığın mümkün olup olmadığı uzun süredir tartışılmaktadır. Araştırmacılar farklı yaklaşımlar sonucunda farklı eş anlamlılık tanımları yapmış ve konuyla ilgili hemen her yeni çalışma, yeni bir eş anlamlılık yaklaşımını beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak, farklı yaklaşımların eş anlamlı olarak belirttiği sözcüklerin benzerlik seviyelerini belirlemek adına eş anlamlılık sınıflandırmaları hazırlanmıştır. Bu çalışma, dil ve söz düzlemleri üzerinde yapılacak anlambilimsel çözümlemesi, anlam alanı ve anlam ezgisi incelemeleri ile Cruse ve Murphy'nin sınıflandırma yöntemlerinden yararlanarak bütüncül bir eş anlamlılık yaklaşımını ortaya koyma amacındadır.

Çalışma, eş anlamlı olduğu varsayılan durum sıfatları üzerine temellenmiştir. Bu doğrultuda, "muhtemel" ve "olası" sıfatları incelenmiştir. Giriş bölümünde anlam ve anlambilimle ilgili giriş bilgilerine yer verilmiştir. Birinci bölümde, temel konular ve kavramlar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde uygulanacak eş anlamlılık değerlendirme yöntemi belirtilmiş ve yöntem doğrultusunda “muhtemel” ve “olası” sıfatları incelenmiştir. Son bölümde, elde edilen bulgular eşliğinde değerlendirmelere ve sonuca yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anlam alanı, anlam ezgisi, derlem dilbilim, durum sıfatı, eş anlamlılık.

SYNONYM SITUATION ADJECTIVES IN TERMS OF SEMANTIC FIELD AND SEMANTIC PROSODY: “MUHTEMEL” AND “OLASI” EXAMPLE

Abstract

The concept of synonymy and whether synonymy is possible or not are have been discussing for a long time. Researchers have made different synonymy definitions as a result of different approaches, and almost every new study on the subject has brought a new synonym approach. Accordingly, have developed a classification of synonymy in order to determine similarity levels of words that different approaches indicate synonyms. This study aims to present a holistic synonymy approach by using Cruse and Murphy's classification methods with semantic analysis, semantic field analysis and semantic prosody analysis on langue and parole plane.

* Bu makale yazarın, Prof. Dr. Erdoğan Boz danışmanlığında hazırlanan “Anlam Alanı ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anlamlı Durum Sıfatları (Derlem Tabanlı Bir İnceleme)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr.; Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, gokselsert@gmail.com.

Study based on the situation adjectives assumed to be synonymous. In this respect, "*muhtemel*" and "*olası*" adjectives are analyzed. In the prologue, introduction information about meaning and semantics has given. In the first chapter, information about key subjects and concepts has given. In the second chapter, the synonymy evaluation method indicated and "*muhtemel*" ve "*olası*" adjectives has studied in direction of the method. In the last chapter; evaluations and conclusion presented along with findings obtained.

Keywords: Semantic field, semantic prosody, corpus linguistics, situation adjective, synonymy.

Giriş

Gerçeklik, görülüp hissedebilen ancak içselleştirilemeyen bir kavramdır. Gerçekliğin algılanması ve yorumlanması için dil kullanılmaktadır. Dil sistemi içerisinde anlam oluşturan birimler; tek başlarına bir kavram yansıtmamalarına rağmen, işleyişte görev alan *bağımlı biçimler* ile sözlükte madde başı olarak yer alabilen ve bir kavramı yansıtan ses bileşimleri olan *bağımsız biçimler* şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Aksan, 1998, s. 27-29). Bağımlı ve bağımsız biçimlerin bir bağlam içinde çeşitli sözdizimsel ilişkilerle bir araya gelmesi sonucunda sistem tamamlanmakta ve dilin temelinde yer alan *anlam* oluşmaktadır.

Anlam üzerine çalışmalar, insanoğlunun varlığı kadar eskiye dayansa da anlam bakımından dili merkeze alan çalışmalar daha çok 19. yüzyıl sonrası gerçekleşmiştir¹. Tarihsel süreç içerisinde anlam üzerine temel tartışma konularından biri *eş anlamlılık* olmuştur. Bu çalışmada, eş anlamlı olduğu varsayılan "*muhtemel*" ve "*olası*" sıfatlarının *anlambirimcik çözümlemesi*, *anlam alanı* ve *anlam ezgisi* yöntemleriyle incelenmesi sonucunda eş anlamlılık kavramının tüm yönleriyle belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. Temel Konular ve Kavramlar

1.1. Anlambirimcik Çözümlemesi

Yapısalcı görüşün hâkim olduğu dil incelemelerinde, anlam özelliklerinin sezgisel yollarla belirlenmesi eksiklik olarak görülmüştür. Bu eksiklik sözlüklere de yansımış ve sözlükbirimlerin tanımlanmasında anlambilimsel yöntem ve anlambilimsel ölçütlerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Boz, 2009, s. 172). Buna bağlı olarak, anlambilim alanındaki çalışmalar dilbilimdeki yapısalcı düşüncüyü anlam incelemelerine yönlendirmiş ve anlambirimcik çözümlemesi ortaya çıkmıştır. Anlambirimcik çözümlemesinin temelinde, içerik biçimi ve anlatım biçiminin aynı şekilde düzenlendiğini söyleyen Danimarkalı dilbilimci

¹Anlam bakımından dili merkeze alan ilk çalışma, Reisig'in 1825 tarihli "*Lectures on Latin Linguistics*" (Latin Dilbilimi Üzerine Dersler) eseri olmuştur. Ardından Breal, 1897 tarihli "*Essai de Semantique*" (Anlambilim Denemesi) eserinde alanı adlandıran "*semantics*" (anlambilim) terimini kullanmış ve bu kullanım yaygınlaşmıştır. Anlam incelemelerindeki en büyük gelişme, Saussure'ün 20. yüzyıl başında yayımlanan "*Cours de Linguistique Générale*" (Genel Dilbilim Dersleri) eseriyle yaşanmış ve bu eserin ortaya koyduğu görüşler, dil incelemelerine ve anlambilime egemen olmuştur (Akşehirli, 2004, s. 3-4).

Hjelmslev'in gösterilenin de parçalara bölünebileceğini varsayan *eşbiçimlilik* kavramı yer almaktadır. Bu bağlamda, sesbirimcik çözümlemesi örneksenerek anlambirimcik çözümlemesi olanaklı hâle gelmiştir (Öztokat, 1990, s. 157-158).

Anlambirimcik çözümlemesi temel olarak “*sınırlı sayıda ikili özellik kullanımı*”na (Riemer, 2010, s. 155) dayanmaktadır. Buna göre incelenen sözcüklerin anlam özellikleri, hazırlanan tabloda ilgili anlambirimciğin incelenen sözcük açısından geçerli olup olmamasına göre “+” ve “-” şeklinde değerlendirilmekte ve sözcüklerin anlam farkları belirlenmektedir. İkili değerlendirmenin istisnası, sözcükler açısından bağıntısız anlambirimciklerin “0” ile değerlendirilmesidir. Bu bakımdan anlambirimcik, Rastier’e göre “*içeriğin tözüne ait öğelerdir*” (akt. Günay, 2007, s. 110).

Sözcüklerin temel anlam ve yan anlam özelliklerine dayanan anlambirimcik çözümlemesi, Saussure’ün belirlediği dil düzleminde gerçekleşen bir olgudur ve çözümleme amacıyla sözcüğün dil içi, ayırt edici anlam özellikleri ele alınır (Günay, 2007, s. 109). Ancak bu anlam özellikleri, söz düzlemine geçildiğinde indirgenerek ya da dönüşüm geçirerek aktarılabilmektedir. Ayrıca, dil düzlemindeki anlambirimciklerin söz düzlemine hiç yansımadağı durumlar oluşması muhtemeldir. Bu noktada sözcüklerin *değeri* önem taşımaktadır (Öztokat, 1990, s. 159-161; Günay, 2007, s. 109).

Pottier (1974), anlambirimcikleri özelliklerine göre *sınıfbirim*, *kavrambirim* ve *gücülbirim* şeklinde üç gruba ayırmıştır² (akt. Öztokat, 1990, s. 158). Bununla birlikte, bir anlambirimcin gösterilen tarafını oluşturan tüm anlambirimcikleri bir araya getiren kümeye *anlambirimcik demeti* adı verilmektedir (Vardar, 2002, s. 20). Birbiriyle ilişkili anlambirimcik demetleri arasındaki kesişim kümesi ise *üstanlambirimcik demeti* şeklinde adlandırılmıştır (Günay, 2007, s. 110).

Anlambirimcikler, sözlük tanımlarındaki soyut özelliğe sahip anlam özelliklerini berraklaştırmakta ve tanımlamayı kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık, sözlük tanımlarının kolayca belirttiği kavramla ilgili görüşleri yansıtmada yetersizdir. Bu da anlambirimcik çözümlemesi sonucunda elde edilen verilerin tek boyutlu kalmasına neden olmuştur. Çalışmada tek boyutluluğu ortadan kaldırmak adına, anlambirimciklerin derin yapıda örgütlenişi ve eklemlenişine dayanan (Vardar, 1983, s. 6) anlam alanı incelemesi yapılmıştır.

²Sınıfbirim, değişmez ve çok genel nitelik taşıyan *üreysel anlambirimciklerden* oluşmaktadır. Üreysel anlambirimcikler ait olunan anlam sınıfını işaretlemektedir (Öztokat, 1990, s. 158; Vardar, 2002, s. 175; Günay, 2007, s. 132). Kavrambirim de değişmez niteliğe sahip *özgül anlambirimciklerden* oluşmaktadır. Ancak özgül anlambirimcikler, anlambirime özel nitelik taşıması nedeniyle benzer anlambirimler arasında ayırt edicilik görevi üstlenmektedir (Öztokat, 1990, s. 158; Vardar, 2002, s. 132; Günay, 2007, s. 132). Gücülbirim ise değişken nitelik taşıyan *gücül anlambirimciklerin* oluşturduğu, çağrışıma dayalı ve yan anlamsal özellikler sergileyen anlambirimcik kümesidir (Günay, 2007, s. 125).

1.2. Anlam Alanı

Sözcüklerin sözlük anlamlarını temel alan ve dil – söz ayrımının dil tarafında yer alan anlam alanı, bu nedenle anlambirimcik çözümlemesiyle ilişkilidir. Anlam alanının temelinde, Humboldt'a ait olan ve belirli bir etnik gruba özel dünya algısını yansıtarak bütün önemli alan kuramlarını şekillendiren *dilin iç biçimi* ilkesi üzerine Amerikan antropologları ve Alman dilbilimcilerinin 20. yüzyılın başlarında gerçekleştirdikleri çalışmalar yer almaktadır (Kleparski ve Rusinek, 2007, s. 188). Kıran ve Eziler-Kıran (2010, s. 255) *sözlüksel alan* terimiyle adlandırdığı kavramı, tüm yönlerini dikkate alarak şu şekilde tanımlamıştır: “aynı kavramı sunmak ya da geliştirmek, gerçekliğin aynı alanını betimlemek, aynı düşünceyi ifade etmek için kullanılan sözcüklerin tümünün oluşturduğu yapısal düzene verilen addır”. Anlam alanı ile ilgili önde gelen çalışmalar Porzig³ (1928, 1934), Trier⁴ (1931) ve Matore'ye⁵ (1951) aittir⁶.

Anlam alanı kuramlarının temelinde Saussure'e ait değer kavramı yer almaktadır. Değer, aynı anlam alanındaki bir sözcüğün diğer sözcüklerle karşılaştırıldığında dil içindeki yerini belirtmektedir. Eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklerin her durumda birbirini tam olarak karşılamaması değerleri nedeniyledir. Ancak, aynı anlam alanı içerisindeki sözcükler *kısmi eş anlamlılık* özelliğine sahiptir (Özbent, 2013, s. 57). Buna göre, Türkçede eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklerin pek çoğu, aslında kısmî eş anlamlılık özelliği göstermektedir.

1.3. Anlam Ezgisi

Dil üzerine çalışmalar, sıklıkla sınırlı sayıda örnek üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu da dil incelemelerini deneysellik ve sınanabilirlik açısından zor duruma sokmuş, özneliliğin ağır bastığı bir alan algısının oluşmasına neden olmuştur. Bu deneysel boşluk, Church'un (2001, s.1) ifadesiyle dil incelemelerinde “*deneysel rönesans*” gerçekleştiren *derlem dilbilim* çalışmalarının başlamasıyla bir nebze doldurulmuş, yerini yeni çalışma alanlarına ve farklı tartışma konularına bırakmıştır. Derlem araştırmalarında, *düğüm sözcüğün* yer aldığı birliktelikleri konu alan *eşdizimlilik* incelemeleri, sözcüğün bir başka sözcükle yan yana geliş ilkelerini anlam ve biçim

³ Porzig, anlam alanı yaklaşımını *temel anlam alanı* şeklinde adlandırmış ve çalışmasında, sözcükler arasındaki dizimsel ilişkilere ağırlık vermiştir. Araştırmacı bu doğrultuda “*eylem-isim*”, “*sıfat-isim*” birlikteliklerindeki somut anlam ilişkilerini incelemiştir (akt. Öhman, 1953, s. 129).

⁴ Trier, anlam ilişkilerinin oluşması ve değerlendirilmesinde genelden özele doğru bir yaklaşım benimsemiş, buna bağlı olarak insan zihninde hiçbir sözcüğün birbirinden bağımsız yer alamayacağını savunmuştur (akt. Özbent, 2013, s. 56). Bu yaklaşımın şekillendirdiği Trier'in anlam alanı görüşü; Saussure'ün değer kavramına, sözcüklüğünün istikrarsız; ancak tam bir sistem oluşturmasına, anlam açısından bu sistemin incelenmesine ve bir sözcüğe ait çağrışımın ancak ilişkili diğer sözcüklerin anlam analiziyle belirlenebileceği ilkesine dayanmaktadır (akt. Gao ve Xu, 2013, s. 2031).

⁵ Matore, alan kuramının aşırı biçimciliğe kapıldığını ve bu şekilde bölük pörçük gözlemlerin yapılabildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, anlam alanına nesnellik katmak için toplumbilimsel ilişkilerin temel alınması gerektiği ortaya konmuş ve bu, *toplumsal sözcükbilim* şeklinde adlandırılmıştır. Matore'ye göre; incelenecek sözcük bağlı bulunduğu alandan ayrılmamalı, önemlerine göre sınıflandırılmalı ve inceleme sonucunda sınıflandırma ve açıklamanın yer aldığı toplumsal nitelikli bir sonuca varılmalıdır (akt. Arıklı, Tunçdoğan ve Vardar, 1969, s. 33-36).

⁶ Anlam alanı üzerinde yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Kleparski ve Rusinek, 2007.

açısından incelemeyi olanaklı kılmıştır. Alanın deneysellik ve sezgiselliği bir arada bulunduran inceleme sahası anlam ezgisi ise eşdizimlilik ve uyumluluk dizisi verileri aracılığıyla derin yapıdaki anlam ve kullanım özelliklerine ulaşmayı amaçlamıştır.

Anlam ezgisi terimi, ilk kez 1993'te⁷ Louw tarafından kullanılmıştır. Ancak bu, bir sözcüğün aynı dizimde yer alan diğer sözcükleri anlamsal açıdan etkilemesi fikrine dayalı ilk çalışma değildir. 1897'de modern anlambilimin kurucularından Breal, sık birlikte kullanılan sözcükler arasında *anlam bulaşması* meydana gelebileceğini belirtmiştir⁸.

Terimi ilk kullanan Louw olsa da Sinclair modern anlamda kavramı ortaya atan isimdir. Görüşünü “*sözcüklerin ve cümlelerin birçok kullanımı belirli bir anlamsal çevrede ortaya çıkma eğilimi göstermektedir*” şeklinde belirtmiştir (Sinclair, 1991, s. 112). Louw (2000, s. 32), Sinclair'e ait incelemelerin⁹ sayısal olarak hesaplanan ilk anlam görünümü çalışması olduğunu, kavram için İngilizcedeki yaygın terim olan “*semantic prosody*”nin ilk kez 1988'de Sinclair'le yaptıkları kişisel görüşmede geçtiğini ortaya koymuştur.

Whitsitt (2005, s. 283), alanyazındaki yaklaşımlardan yola çıkarak üç anlam ezgisi tanımı belirlemiştir. İlki ve en çok kabul göreni, Louw'un (2000, s. 30) “bir biçimin eşdizimleri tarafından telkin edilen anlam aurası” tanımıdır. İkinci tanım, kavramı ortaya atan isimlerden olsa da zaman içerisinde görüşünde değişikliklere giden Sinclair'e aittir. Sinclair (2004, s. 34), anlam ezgisinin tutumsal olduğunu ve anlambilim / edimibilim sürekliliğinin edimibilim tarafında yer aldığını belirtmektedir¹⁰. Üçüncü tanım ise Partington (1998) ve Cotterill'de (2001) görülen anlam ezgisi ile *duygusal çağrışım* (connotation) eş anlamlılığına dayanmaktadır (Whitsitt, 2005, s. 285). Bu yaklaşımların üç ortak noktası: “anlam ezgisi değerlendirici ve tutumsaldır, anlam ezgisi gizlidir, anlam ezgisi en iyi şekilde bilgisayar destekli yöntemlerle ortaya çıkarılan iç bağlama dayalıdır” (Stewart, 2010, s. 160) şeklinde belirlenmiştir.

Dünyada anlam ezgisi kavramı, genel olarak “*semantic prosody*” terimiyle karşılanmaktadır. Louw bu terimi, Firth'un seslerin ezgisini incelediği *sesbilimsel renklendirme* çalışmasına dayanarak Sinclair ile kişisel görüşmeleri sonucunda kullanmaya başlamıştır

⁷ Çalışmada kaynak olarak “*Irony in the Text or Insincerity in the Writer?: The Diagnostic Potential of Semantic Prosody*” adlı eserin 2000'de yayınlanan örneği kullanılmıştır.

⁸ Ullmann, Breal'in bulaşma fikrini Latince “*persona*” (kişi) sözcüğünün Fransızca “*ne*” (hayır, asla) ile sık kullanıma sahip olması sonucu olumsuz anlam özelliği kazanmasıyla örneklemiştir (akt. Louw, 2000, s. 32).

⁹ Araştırmacı, “set in” (başla-, bas- vb.) öbeksi eylemini inceleyerek bu birimin genellikle olumsuz anlam taşıyan sözcüklerle kullanıldığına dair gözlem yapmıştır (Sinclair, 1991, s. 70-75).

¹⁰ Buna göre anlam ezgisi, bir ögenin sözcüksel çevresi ile birleşmesinde önemli rol oynar. Bu yaklaşımdaki en büyük farklılık, anlam ezgisini tek sözcüğe ait bir özellik olmaktan çıkarıp çok sözcüklü anlam birimine ait bir özellik hâline getirmesidir. Ayrıca, Sinclair'in incelemelerinde anlam ezgisi değerlendirmelerinin olumluluk – olumsuzluk çizgisinden farklılaştığı görülmektedir. Sinclair (2004, s. 30-36), “*naked eye*” (çıplak göz) eşdiziminin anlam ezgisi olarak *zorluk*; “*true feelings*” (gerçek hisler) eşdiziminin de anlam ezgisi olarak *isteksizlik* ve *yetersizlik* ifade ettiğini belirtmiştir.

(Louw, 2000, s. 32). Kavram, Türkçe alanyazında Louw ve ilk çalışmalarında Sinclair'in temellendirdiği görüş çerçevesinde ilerlemiş ve araştırmacıların çeviri tercihlerini yansıtan şu terimlerle adlandırılmıştır: *anlam ezgisi* (Aksan vd., 2008), *anlam vezni* (Pilten, 2011), *semantik prozodi* (Çalışkan, 2014), *anlamsal bürün* (Esmer, 2015).

Türkçede anlam ezgisi çalışmaları oldukça geç başlamıştır. Aksan vd. (2008)'nin "Türkçede Yakın Anamlı Sözcükler: Bir Derlem Çalışması" adlı bildirisinde "*anlam ezgisi*" terimi ilk kez kullanılmış, yakın anlamlı "*aşk – seveda – sevgi / Tanrı – Allah*" sözcükleri incelenmiştir. Ardından Öz (2009) "*beyaz – ak / ince – zayıf*" sözcüklerini, Uçar ve Kurtoğlu (2011) "*al-*" eylemini anlam ezgisi özellikleri açısından ele almış; Esmer (2015) de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yazdığı metinlerdeki anlam ezgisi özelliklerini belirli düğüm sözcükler (bilgisayar, internet, vb.) aracılığıyla incelemiştir. Kurtoğlu Zorlu (2017) ise korku kültürü ile ilgili sözcüklerin derlem temelli incelemesini yaparken anlam ezgisi verilerine başvurmuştur. Doğrudan anlam ezgisi üzerine temellenen ilk eser, Pilten'in (2011) Orhun Yazıtları'ndan oluşan bir derlemde "*al- / baz kıl-*" eylemlerini incelemesi olmuş, bu çalışmayı Çalışkan'ın (2014) "*aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa*" öbeklerini incelemesi, Pilten Ufuk'un (2017a) anlam ezgisinin tanımını, tespitini ve kullanım alanlarını ele aldığı çalışması ile yine Pilten Ufuk'un (2017b) Cahit Zarifoğlu şiirlerinde *kadın* sözcüğünü anlam ezgisi özellikleri açısından incelemesi takip etmiştir. Bununla birlikte Ayata (2016) konuyla ilgili bir yüksek lisans tezi, Sert (2018) ise doktora tezi hazırlamıştır.

1.4. Eş Anlamlılık ve Sıfatlar

1.4.1. Eş Anlamlılık

Eş anlamlılık Türkçede henüz yeterince incelenmemiş, sorunlu bir alandır. Bununla birlikte, eş anlamlılık kavramının var olup olmadığı dilbilimde ve felsefede tartışılan bir konudur. Aksan (1998), farklı anlamlara sahip sözcüklerin zamanla aynı anlama gelebildiklerini, Ullmann (1972) ise bilimsel ve teknik terimlerde eş anlamlılığın olabileceğini öne sürerek kavramın varlığını savunmuştur. Ancak Collinson (1939), Palmer (2001) ve El-Askerî (2017) eş anlamlılar arasında az da olsa anlam farkı olduğunu, Bloomfield biçim yönünden farklı sözcüklerin anlam yönünden de farklı olması gerektiğini (*akt.* Aksan, 1974, s. 1-2), Abouelnasr (2004) ise dinî görüşü seslendirerek dili va'z edenin tek bir anlama birçok kelime va'z etmesinin mümkün olmadığını belirtmiş ve eş anlamlılığı reddetmiştir. Ayrıca bu farklı görüşler, alanyazındaki eş anlamlılık tanımlarında da kendine yer bulmuştur. Korkmaz (1992, s. 56) ve Vardar (2002, s. 94) eş anlamlılığın sözcükler arasında gerçekleştiğini; İmer vd. (2011, s. 118), Burkhanov (1998, s. 233), Hartmann ve James (2002, s. 135) sözcüklerin yanı sıra cümlelerin de eş anlamlı olabileceğini, Bussmann (2006, s. 1164) ise eş anlamlılığın dilsel

ifadeler arasında görüleceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Vardar (2002, s. 94) ve İmer vd. (2011, s. 118) eş anlamlı sözcüklerin aynı olduğunu; Korkmaz (1992, s. 56), Burkhanov (1998, s. 233) ve Bussmann (2006, s. 1164) aynılığın yanı sıra güçlü benzerlik ilişkisinin de eş anlamlılık gerçekleştirdiğini; Hartmann ve James (2002, s. 135) ise eş anlamlılığın bir anlam ilişkisi olduğunu öne sürmüştür.

Eş anlamlılığın temelinde soyut ve öznel bir kavram olan anlam bulunmaktadır. Bu nedenle, sözcüklerin tam bir anlam özdeşliği yansıtması son derece güçtür ve bu duruma bağlı olarak eş anlamlılığın güçlü anlam benzerliği şeklinde belirtilmesi alanyazında daha sık rastlanan bir durumdur¹¹.

Eş anlamlılıkla ilgili tartışmalar yalnız varlığı ya da yokluğu üzerine değildir. Yabancı dillerden dilimize geçen alıntı sözcüklerin durumu tartışma konularından biridir. Ersoylu (2001, s. 253-256) *alıntı sözcüklerin* eş anlamlılıklarına tereddütle yaklaşmış, bu sözcükleri “*yabancı kaynaklı karşılık*” şeklinde adlandırmayı uygun bulmuştur. Günay (2015, s. 122), yabancı dilden her yeni sözcük girişinin söz varlığını, anlam ve anlam alanlarını değiştirdiğini belirterek bu sözcüklerin kısmî eş anlamlı olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Demirezen (1991, s. 133-136) ise alıntı sözcüklerle birlikte çeviri sözcükleri ele almış ve çeviri sözcüklerin dile tam olarak yerleşmediği takdirde anlam bulanıklığı oluşturacağını belirtmiştir¹². Buna göre, dile tam olarak yerleşmiş alıntı sözcüklerin eş anlamlı olarak değerlendirilmesi, *neolojizm* sonucu türetilen sözcüklerin ise anlam sınırlarının tam olarak çizilmeden böyle bir anlam ilişkisine dâhil edilmemesi gerekmektedir.

Araştırmacılar, bu tartışma noktalarından hareketle eş anlamlılık sınıflandırmaları hazırlamıştır. Yerli ve yabancı alanyazındaki eş anlamlılık sınıflandırmaları ve değerlendirme ölçütleri şunlardır: Lyons’un (1983) eş anlamlılık sınıflandırması – *anlam*, Cruse’nin (1986) eş anlamlılık sınıflandırması – *anlam*, Murphy’nin (2003) eş anlamlılık sınıflandırması – *anlam*; Stanojevic’in (2009) eş anlamlılık sınıflandırması – *tür*; Aksan’ın (1998) eş anlamlılık sınıflandırması – *kaynak*, Özden’in (2014) eş anlamlılık sınıflandırması – *kaynak*.

Bu çalışma, anlam özellikleri doğrultusunda eş anlamlı sözcükler konusuna odaklanması nedeniyle sözcük türlerine ve kaynaklarına göre eş anlamlılık sınıflandırmaları konu dışında bırakılmıştır. Lyons (1983), Cruse (1986) ve Murphy’e (2003) ait sınıflandırmalar eş anlamlı sözcükleri anlam açısından incelemiş ve sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar ele

¹¹ Palmer (2001, s. 79-81) eş anlamlılığı sınamak amacıyla üç görüş ileri sürmüştür: eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklerin birbiriyle yer değiştirip değiştirememesi, zıt anlamlılarının özdeş olması ve aynı duygusal çağrışımları yansıtmaları.

¹² Demirezen, bu duruma örnek olarak “*çalıştırıcı – antrenör (Fr.) – koç (İng.)*” eş anlamlılarını vermiştir (1991, s. 134).

alındığında ortak noktalarının fazla olduğu görülmektedir. Tüm sınıflandırmalarda, sözcüklerin özdeşliğini ifade eden bir ölçüt (*bütüncül eş anlamlılık* - Lyons, *mutlak eş anlamlılık* - Cruse, *tam eş anlamlılık* - Murphy) bulunmaktadır. Buna karşılık, sözcüklerin yalnız anlam benzerliğini ele alan ölçütler Cruse ve Murphy'nin (*yakın eş anlamlılık* - Cruse, *bağlam bağımlı eş anlamlılık* - Murphy) sınıflandırmasında yer almaktadır. Yaptığımız değerlendirmelere göre, Türkçede eş anlamlı sözcükleri derecelendirmek adına en uygun sınıflandırma Cruse'a (1986) aittir. Bu sınıflandırmada, yeteri kadar ayrıntı verilerek eş anlamlı sözcüklerin bilişsel ve duygusal anlam özellikleri üç başlık altında (*mutlak eş anlamlılık*, *bilişsel eş anlamlılık*, *yakın eş anlamlılık*) sınıflandırılmıştır. İnceleme sırasında temel olarak bu eş anlamlılık sınıflandırmasından yararlanılacaktır. Ayrıca, bir sözcüğün tüm anlamları mı, yoksa belirli anlamları mı eş anlamlıdır sorusunu yanıtlayabilmek amacıyla Murphy (2003) sınıflandırmasının *mantıksal eş anlamlılık* başlığı altında ortaya koyduğu, *tam eş anlamlılık* ve *anlam eş anlamlılığı* sınıflandırması kullanılacaktır.

1.4.2. Sıfatlar ve Durum Sıfatları

Eş anlamlılığın en sık görüldüğü sözcük türlerinden biri sıfatlardır. Sıfatlar, genel olarak *niteleme / vasıflandırma* ve *belirtme sıfatı* şeklinde iki alt türe ayrılmaktadır. Adı belirtme görevinde kullanılan belirtme sıfatları, sınırlı bir sözcüklüğe ve dar anlam kalıplarına sahiptir. Bu nedenle, eş anlamlılığın sınırlı ve sözcüklerin anlam özelliklerine odaklanan bu çalışmada kullanımı işlevsel değildir. Niteleme sıfatları ise çok daha geniş ve farklı anlam özelliklerine sahip bir sözcüklüğe içermesi nedeniyle zengin bir inceleme imkânı sunmaktadır.

Niteleme sıfatı, bir küme içindeki üyenin daha yakından betimlenmesini ve onu diğerlerinden ayıran özelliklerin ön plana getirilmesini sağlamaktadır (Erkman-Akerson, 2007, s. 240). Niteleme sıfatlarının tamamında, herhangi bir ayrıma gitmeden, anlam üzerine bir çalışma gerçekleştirmek güçtür. Bu nedenle, *araştırma evreni* belirlenirken sınıflandırmalara başvurulmuştur¹³. Nihayetinde, Yılmaz'ın (2004, s. 67-71) niteleme sıfatlarına dair genel bakış açısını yansıtan sınıflandırması temel alınmıştır:

“1. Duyularımıza / algılarımıza göre niteleme sıfatları: a) Görme duyusuyla ilgili (kızıl; dar), b) Tat alma duyusuyla ilgili (acı, tuzlu), c) Dokunma duyusuyla ilgili (ılık, ıslak), d) Koklama duyusuyla ilgili (keskin, pis)

¹³ Niteleme sıfatlarının belirli özellikler doğrultusunda sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağı alanyazında tartışılan bir konudur. Ergin (2005, s. 246-247) ve Banguoğlu (2015, s. 345) niteleme sıfatlarında bir sınıflandırmaya gitmemiş; ancak Banguoğlu vasfin belirttiği yoğunluğa göre “karşılaştırma”, “berkitme” ve “küçültme” şeklinde niteleme sıfatlarını derecelendirmiştir. Buna karşılık Kononov, Özünlü, Zeynalov (1993, s. 127-128), Yılmaz (2004, s. 67-71) ve Korkmaz (2014, s. 356-362) niteleme sıfatlarında belirli ölçütleri göz önüne alarak sınıflandırma yapmıştır (akt. Yılmaz, 2004, s. 67).

2. Bilincimize / sezgimize göre niteleme sıfatları: a) Ölçü bildiren (alçak, büyük), b) Durum bildiren (çirkin, fakir), c) Özgünlük bildiren (böreklik, dolmalık), d) Karakter özelliklerini bildiren (ağırbaşlı, alıngan), e) İnsan ve hayvanlara ait fiziksel özellik bildiren (aksak, şişman)”

2. İnceleme

İncelemenin ilk aşamasında, ele alınacak eş anlamlı sıfat çifti belirlenmiştir. Buna göre, araştırma evreni Yılmaz’ın (2004, s. 67-71) sınıflandırmasında belirttiği “*durum bildiren*” sıfatlardan oluşmuştur. Araştırma evreninin belirlediği sınırlar içinde *örneklem* oluştururken *Türk Dil Kurumu* (TDK) *Türkçe Sözlük* (2011) incelenmiş ardından, farklı dönemlere ait olan ve farklı hedef kitlelere hitap eden, sözcüklerin eş anlamlılık, yakın anlamlılık ve karşıt anlamlılık gibi *içlem ilişkileri* çevresinde hazırlanmış Ağakay (1956), Yalım ve Yalım (1983), Aksu (2013), Yıldırım (2013), Çakıcıoğlu (2015), Kandemir ve Kandemir (2015) ile Öztürk’ün (2015) sözlüklerine başvurulmuştur.

Sözlük incelemesi sonrasında, çalışmada uygulanacak anlambirimcik çözümlemesi, anlam alanı ve anlam ezgisi incelemeleri dikkate alınarak günümüz Türkiye Türkçesinde kullanırlığı olan, geniş anlam özellikleri yansıtan, derlem incelemesinin yapıldığı *Türkçe Ulusal Derlemi – Tanıtım Sürümü*’nde (TUD-TS) incelemenin gerektirdiği kullanım sıklığına sahip ve karşıt bağlamlarda kullanılamayacak şekilde olumlu-olumsuz değer veya duygusal çağrışım yansıtmayan “*muhtemel – olası*” eş anlamlı sıfat çifti araştırma örneklemini oluşturmuştur.

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları; Ağakay (1956), Yalım ve Yalım (1983), Yıldırım (2013), Kandemir ve Kandemir (2015) ile Öztürk’ün (2015) çalışmalarında eş anlamlı olarak belirtilmiş; ancak Aksu’da (2013) eş anlamlı olarak değerlendirilmemiştir. Genel sözlükler *GTS*¹⁴ ve *KL*¹⁵, de de “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları eş anlamlılarıyla tanımlanmış, ayrıca sözcüklerin diğer tanımlarına yer verilmiştir.

2.1. Anlambirimcik Çözümlemesi

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının dil düzlemine ait anlam özelliklerini somutlaştırmak ve sıfatların anlam ayırtlarını ortaya koymak amacıyla anlambirimcik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Anlambirimcik çözümlemesinin temelinde, Riemer’in (2010, s. 155) tanımlı oluşturulan bir şeyin anlambirimcikler tarafından tekrar edilebileceği görüşü doğrultusunda ilgili

¹⁴ **muhtemel:** “*sıfat* Gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de ihtimal dâhilinde olan, beklenen, beklenir, umulur, olası, olası, mümkün.” (GTS, 12.02.2018)

olası: “1. *sıfat* Görünüşe göre olacağı sanılan, muhtemel.

2. Mümkün.” (GTS, 12.02.2018)

¹⁵ **muhtemel:** “*sıf.* Olması veya gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan, olabilir, olası, mümkün.” (KL, 12.02.2018)

olası: “*sıf. yeni.* Mümkün, muhtemel.” (KL, 12.02.2018)

sözcüklerin sözlük tanımları yer almıştır. Bu doğrultuda, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının *GTS* ve *KL*’den sözlük tanımları alınmış, ilk olarak sözlük tanımlarına göre anlambirimcileri belirlenmiştir. Ancak sözlük tanımları sözcükler hakkında sınırlı bilgi sunmaktadır, bu nedenle *TUD-TS* aracılığıyla sıfatların genel kullanım özellikleri belirlenmiş, kullanımda olmasına rağmen sözlük tanımlarında bulunmayan anlambirimciler incelemeye eklenmiştir. İnceleme sonucunda anlambirimcik çözümlenmesi şu şekilde olmuştur:

Tablo 1: “*muhtemel*” ve “*olası*” Sıfatlarının Anlambirimcik Çözümlemesi

sözcükler	gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan	doğru, gerçek veya var olması mümkün olan	güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan	kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan
anlambirimciler				
muhtemel	+	+	+	-
olası	+	+	+	+
+: İncelenen sözcüğün ilgili anlambirimciğe sahip olduğunu belirtmektedir.				
-: İncelenen sözcüğün ilgili anlambirimciğe sahip olmadığını belirtmektedir.				

Bu veriler doğrultusunda, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları Pottier’nin sınıfbirim, kavrambirim ve gücülbirim anlambirimcik sınıfları bakımından incelenmiştir:

a) Sınıfbirim: “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları, geniş anlam ve kullanım özelliklerine sahiptir. Dolayısıyla, bu sıfatları sınırlandırıp bir anlam sınıfı içine yerleştiren üreysel anlambirimcik belirlemek mümkün değildir. Bu nedenle, sınıfbirim kümesi boş bırakılmıştır.

b) Kavrambirim: “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarına ait özel nitelik taşıyan anlambirimcileri içeren kavrambirim kümesi, / gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan /¹⁶, / doğru, gerçek veya var olması mümkün olan / ve / güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan / özgül anlambirimciklerinden oluşmuştur. Bu anlambirimcikler, her iki sıfatta özdeştir.

c) Gücülbirim: “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının çağrışıma dayalı ve yan anlamsal anlambirimciklerini içeren gücülbirim kümesi, / kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan / gücül anlambirimciğinden oluşmuştur. Bu anlambirimcik, “*muhtemel*” sıfatında yer almamıştır.

Buna göre, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları kavrambirim kümesi bakımından özdeş, gücülbirim kümesi bakımından farklıdır.

¹⁶ Rastier, anlambirimciklerin sınırlayıcı özelliklere sahip olması nedeniyle anlambirimciklerin “/” imleri arasında gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir (akt. Günay, 2007: 117).

Bir sınıflandırma yapmadan, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının gösterilen tarafını oluşturan tüm anlambirimciklerin meydana getirdiği anlambirimcik demetleri şu şekildedir:

muhtemel: / gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan / + / doğru, gerçek veya var olması mümkün olan / + / güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan /

olası: / gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan / + / doğru, gerçek veya var olması mümkün olan / + / güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan / + / kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan /

Bu sıfatların anlambirimcik demetlerine ait kesişim kümesini oluşturan üstanlambirimcik demeti ise, “/ gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan / + / doğru, gerçek veya var olması mümkün olan / + / güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan /” şeklinde oluşmuştur.

2.2. Anlam Alanı

Anlam alanı incelemesi ile sıfatların anlambirimcikleri çevresindeki sözcükler belirlenmiştir. Anlambirimcik çözümlemesi sonucunda, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları arasında tam bir anlam özdeşliği tespit edilmemiş; “*olası*” sıfatının “*muhtemel*” sıfatına göre dil düzleminde daha geniş anlam özelliklerine sahip olduğu belirlenmiştir.

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının anlam alanları öncelikle, iki sıfatta özdeş olan üstanlambirimcik demeti çevresinde belirlenmiş, ardından anlam ayırdı oluşturan / kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan / anlambirimciği çevresindeki anlam alanı belirlenmiştir.

Anlam alanı alanyazında *mozaik* benzetmesiyle anılmakta, aynı anlam alanındaki sözcükler mozaığın birer parçasını oluşturmaktadır (Öhman, 1953, s. 127). Çalışmada anlam alanları ve dolayısıyla sıfatların yer aldığı mozaikler belirlenirken alan kuramının öncüsü Trier’in görüşü temel alınmış, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının alt anlamlılık¹⁷, eş anlamlılık, karşıt anlamlılık ilişkileri üzerinde durulmuştur (akt. Gao ve Xu, 2013, s. 2031). Anlam alanları içerisinde yer alan sözcükler belirlenirken de Türkçede anlam ilişkisine sahip sözcükleri birlikte göstermek amacıyla hazırlanmış, kavram dizini türündeki Cin (1971) ve Yurtbaşı’nın (2013) çalışmalarından; ayrıca, kavram dizini türünde olmamakla birlikte sözcüklerin anlam ilişkilerini ayrıntılı şekilde gösteren Yalım ve Yalım’ın (1983) çalışmasından yararlanılmıştır.

¹⁷ İncelenen sözcükler arasında alt anlamlılık ilişkisi tespit edilmemiştir.

Buna göre, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının / gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan / anlambirimciği çevresindeki anlam alanı şu şekildedir:

Tablo 2: “*muhtemel*” ve “*olası*” Sıfatlarının /gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

anlambirimciği: /gerçekleşmesi de gerçekleşmemesi de imkân dâhilinde olan/	muhtemel, olası
eş ve yakın anlamlı sözcükler	belkili, ihtimalli, mümkün, olası, olumsal
karşıt anlamlı sözcükler	-

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının / doğru, gerçek veya var olması mümkün olan / anlambirimciği çevresindeki anlam alanı şu şekildedir:

Tablo 3: “*muhtemel*” ve “*olası*” Sıfatlarının /doğru, gerçek veya var olması mümkün olan/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

anlambirimciği: /doğru, gerçek veya var olması mümkün olan/	muhtemel, olası
eş ve yakın anlamlı sözcükler	beklenir, kabil, mümkün, olabilir, olanaklı, olur
karşıt anlamlı sözcükler	imkânsız, gayrimümkün, olanaksız

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının / güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan / anlambirimciği çevresindeki anlam alanı şu şekildedir:

Tablo 4: “*muhtemel*” ve “*olası*” Sıfatlarının /güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

anlambirimciği: /güçlü delillerle desteklenmekle birlikte kesin olmayan/	muhtemel, olası
eş ve yakın anlamlı sözcükler	belirsiz, kuşkulu, şüpheli, tartışmalı
karşıt anlamlı sözcükler	kesin, mutlak, kati

“*olası*” sıfatının / kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan / anlambirimciği çevresindeki anlam alanı şu şekildedir:

Tablo 5: “*olası*” Sıfatının /kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

anlambirimciği: /kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan/	olası
eş ve yakın anlamlı sözcükler	akla uygun, mantıklı, olurlu
karşıt anlamlı sözcükler	mantıksız, olursuz

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının tüm anlambirimciği bir araya getirildiğinde *genel anlam alanları* şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 6: “muhtemel” ve “olası” Sıfatlarının Genel Anlam Alanları

incelenen sözcükler	muhtemel	olası
eş ve yakın anlamlı sözcükler	beklenir, belirsiz, belkili, ihtimalli, kabil, kuşkulu, mümkün, olabilir, olanaklı, olası, olumsal, olur, şüpheli, tartışmalı	akla uygun, beklenir, belirsiz, belkili, ihtimalli, kabil, kuşkulu, mantıklı, mümkün, olabilir, olanaklı, olası, olumsal, olur, olur, şüpheli, tartışmalı.
karşıt anlamlı sözcükler	gayrimümkün, imkânsız, kati, kesin, mutlak, olanaksız.	gayrimümkün, imkânsız, kati, kesin, mantıksız, mutlak, olanaksız, olursuz

İnceleme, “*olası*” sıfatının “*muhtemel*” sıfatına kıyasla dil düzleminde daha geniş bir sözcüklerle anlam ilişkisi içinde olduğunu göstermiş; bu nedenle, “*olası*” sıfatı daha geniş içlem ilişkilerine sahip olmuştur.

2.3. Anlam Ezgisi

İncelemenin üçüncü ve son aşamasında, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının söz düzlemindeki özelliklerini derlem verileri üzerinden ele alan anlam ezgisi bulunmaktadır.

Çalışma derlemi olarak *TUD-TS*'den yararlanılmıştır. %98'i yazılı, %2'si sözlü dil verisinden meydana gelen ve yaklaşık 48 milyon sözcükten oluşan derlem, 20 yıllık dönemi (1990-2010) kapsamaktadır. Bu 20 yıllık dönem içinde 4438 veri kaynağından 9 konu alanı ve 34 dilsel tür yer almaktadır (Aksan ve Demirhan, 2014; Aksan vd., 2016).

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının temel anlam ezgisi incelemesi derlemde elde edilen *uyumluluk dizileri* aracılığıyla yapılmıştır¹⁸. Buna göre, her sıfat için 100 uyumluluk dizisi incelenmiş, uyumluluk dizileri belirlenirken rastgele bir seçimden uzak durulmuştur. Bunun nedeni, anlam ezgisinin yazarın üslubundan, uyumluluk dizisinin alındığı metnin hedef kitesinden, türünden ve yazım tarihinden etkilenebilecek oluşudur. Aksi takdirde, anlam ezgisi özelliklerinin *sınırlı ezgi*¹⁹ belirtme ihtimali bulunmaktadır. Bu bağlamda, uyumluluk dizilerinin seçiminde metnin hedef kitesi, türü ve yayın yılı ile metni hazırlayan yazarın cinsiyeti gibi ölçütler dikkate alınmıştır. Derlemde, bu ölçütler çevresinde ortaya çıkan sayısal veriler şu şekildedir:

¹⁸ Derlem üzerinde anlam ezgisi incelemesi açısından ön plana çıkan iki yaklaşım vardır: “*düğüm sözcük yaklaşımı*” ve “*düğüm sözcük + bağlam yaklaşımı*”. İki yaklaşımın temelinde düğüm sözcük yer almaktadır. Fakat araştırmacılar “*x sözcüğü, y ezgisine sahiptir*” gibi bir açıklamada bulunsu dahi burada belirtilmeyen bir bağlam referansı bulunmaktadır (Stewart, 2010, s. 57-60).

¹⁹ Farklı metin türlerinde farklı anlam ezgisi özelliklerinin görülebileceğini belirten “*sınırlı ezgi*” kavramı, Tribble (2000, s. 86) tarafından “*bazı türlerdeki sözcükler, yalnızca bu türlerde veya bu türlerin benzerlerinde sınırlı ezgi kurabilir*” ifadesiyle ortaya konmuştur.

Tablo 7: Uyumluluk Dizisi Seçim Ölçütleri Özelinde TUD-TS Sayısal Verileri (11.12.2017)²⁰

uyumluluk dizisi seçim ölçütleri	tud-ts sayısal verileri					
	derlemdaki toplam sözcük sayısı: 47.641.688 (%100)					
yayın tarihi	1990 – 2000			2001 – 2010		
	20.831.190 (%43,74)			26.797.270 (%56,26)		
hedef kitle	yetişkin			diğer (çocuk, genç, tümü)		
	41.823.669 (%87,78)			5.790.594 (%12,15)		
yazar cinsiyeti	erkek		kadın		diğer (çoklu, yazarı belirsiz, vs.)	
	25.057.950 (%52,59)		7.324.441 (%15,37)		15.259.297 (%32,02)	
metin türü	bd	kş	bodö	g	dybm	bym
	14.069.523 (%29,53)	9.173.192 (%19,25)	11.993.681 (%25,17)	4.953.338 (%10,39)	6.724.059 (%14,11)	659.664 (%1,38)
*bd: bilimsel düzyazı, kş: kurgu ve şiir, bodö: bilimsel olmayan düzyazı ve öz yaşam, g: gazete, dybm: diğer yazılı basılmış metin, bym: basılmamış yazılı metin						

Bu derlem verileri içerisinde, “*muhtemel*” sıfatı 1351 kez şu metin türlerinde geçmiştir: %39 bilimsel düzyazı, %5 kurgu ve şiir, %16 bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam, %16 gazete, %21 diğer yazılı basılmış metin, %3 basılmamış yazılı metin. “*olası*” sıfatı ise 2902 kez şu metin türlerinde yer almıştır: %38 bilimsel düzyazı, %13 kurgu ve şiir, %18 bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam, %15 gazete, %14 diğer yazılı basılmış metin, %2 basılmamış yazılı metin.

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarına ait 100 uyumluluk dizisi belirlenirken yukarıdaki seçim ölçütlerine bağlı kalınarak TUD-TS'nin dağılım yüzdeleri kullanılmış, incelemenin yapıldığı küçük ölçekli bir çalışma alanı oluşturulmuştur.

²⁰ TUD-TS'ye ait sayısal verilere, www.tnc.org.tr Genel Ağ sayfasındaki “dağılım” sekmesinden ve ilgililerle yapılan kişisel görüşmelerden ulaşılmıştır. Ayrıca yayın tarihine göre oranlar, TUD-TS'nin yinelenen metinleri çıkarıldıktan sonra oluşan yıllara göre sözcük/dosya nicel dağılımı sonuçlarından elde edilmiştir.

Tablo 8: İncelenecek 100 Uyumluluk Dizisine Ait Seçim Dizgesi (11.12.2017)

yetişkin hedef kitleye yönelik 88 uyumluluk dizisi (% 88)	diğer hedef kitleye (çocuk, genç, tümü) yönelik 12 uyumluluk dizisi (% 12)
<i>erkek yazarlara ait 47 uyumluluk dizisi (% 53)</i>	<i>erkek yazarlara ait 6 uyumluluk dizisi (% 53)</i>
bd: 14 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 9 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 12 uyumluluk dizisi (% 25) g: 5 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 6 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 1 uyumluluk dizisi (% 2)	bd: 2 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 1 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 1 uyumluluk dizisi (% 25) g: 1 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 1 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 0 uyumluluk dizisi (% 2)
<i>kadın yazarlara ait 15 uyumluluk dizisi (% 15)</i>	<i>kadın yazarlara ait 2 uyumluluk dizisi (% 15)</i>
bd: 4 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 3 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 3 uyumluluk dizisi (% 25) g: 1 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 2 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 0 uyumluluk dizisi (% 2)	bd: 1 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 0 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 1 uyumluluk dizisi (% 25) g: 0 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 0 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 0 uyumluluk dizisi (% 2)
<i>diğer yazarlara ait 28 uyumluluk dizisi (% 32)</i>	<i>diğer yazarlara ait 4 uyumluluk dizisi (% 32)</i>
bd: 8 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 5 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 7 uyumluluk dizisi (% 25) g: 3 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 4 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 1 uyumluluk dizisi (% 2)	bd: 1 uyumluluk dizisi (% 30) kç: 1 uyumluluk dizisi (% 19) bodö: 1 uyumluluk dizisi (% 25) g: 0 uyumluluk dizisi (% 10) dybm: 1 uyumluluk dizisi (% 14) bym: 0 uyumluluk dizisi (% 2)
*TUD-TS sayısal verileri dikkate alınarak ilgili uyumluluk dizilerinin % 60'ı 2001-2010, % 40'ı 1990-2000 tarihine ait metinler içerisinde seçilmiştir. **bd: bilimsel düzyazı, kç: kurgu ve şiir, bodö: bilimsel olmayan düzyazı ve öz yaşam, g: gazete, dybm: diğer yazılı basılmış metin, bym: basılmamış yazılı metin	

“muhtemel” ve “olası” sıfatlarının anlam ezgisi özelliklerini belirlemek amacıyla, uyumluluk dizileri 10:10 pencere aralığında incelenmiştir²¹. Ayrıca, uyumluluk dizilerinin incelenmesi sırasında, farklı içeriklere sahip bağlamların bir arada bulunması kaynaklı bir anlam bulanıklığı yaşanmaması ve inceleme kolaylığı sağlanabilmesi adına, uyumluluk dizileri içerik özelliklerine göre bağlam kümelerine ayrılmıştır. “muhtemel” ve “olası” sıfatlarının bağlam kümeleri şu şekildedir:

Tablo 9: “muhtemel” ve “olası” Sıfatlarının Bağlam Kümeleri

eş anlamlı sözcükler	bağlam kümeleri					
muhtemel	100 (%100)	31 (%31)	27 (%27)	25 (%25)	11 (%11)	6 (%6)
	toplam	bilgilendirici	siyaset	genel	ekonomi	tarih
olası	100 (%100)	38 (%38)	23 (%23)	19 (%19)	15 (%15)	5 (%5)
	toplam	bilgilendirici	siyaset	genel	ekonomi	tarih

Anlam ezgisinin temelinde, sözcüklerin belirli bağlamlarda rastlantısal olarak yer almadığı görüşü bulunmaktadır. Buna göre, düğüm sözcüklerin bağlamlar içinde olumlu ya da olumsuz değer ve duygusal çağrışıma sahip sözcük ve öbeklerle birlikte kullanılması, onlara değerlendirici ve tutumsal anlam yükler, bu da sözcüklerin anlam ezgisi özelliğini oluşturur. Bu

²¹ Gerek duyulduğu durumlarda, TUD-TS'nin izin verdiği son sınır olan 35:35 pencere aralığında da incelemeler yapılmıştır. Uyumluluk dizileri tablo haline getirilirken 5:5 pencere aralığı kullanılmış, düğüm sözcük koyu yazı tipiyle vurgulanmış ve düğüm sözcüğün ezgisel özellik kazanmasını sağlayan sözcük ya da öbek eğik yazı tipiyle belirtilmiştir.

nedenle, sözcüklerin olumluluk ya da olumsuzlukları anlam ezgisi incelemelerinin kilit noktasını oluşturmaktadır. Anlam ezgisi incelemelerine konu olan olumluluk ve olumsuzluk dilbilgisel değildir. Burada söz konusu olan anlam özellikleri Börekçi (2001) tarafından *duyuşsal ulam*²² şeklinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda, düğüm sözcüğü etkilediği belirlenen olumlu ve olumsuz anlam özelliğine sahip sözcükler, sözlüksel ve sezgisel yöntemlerle bağlam özelliklerine dikkat edilerek değerlendirilmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, “*muhtemel*” sıfatının tüm bağlam kümelerindeki 57 uyumluluk dizisinde ezgisel özellik (9 olumlu, 48 olumsuz) gösterdiği belirlenmiştir. Olumlu ezgisel özellik gösteren uyumluluk dizileri şu şekildedir:

Tablo 10: “*muhtemel*” Sıfatının Olumlu Anlam Ezgisi Özelliği Gösteren Uyumluluk Dizileri

tud-ts numarası	uyumluluk dizisi
VE05A2A-2710	durumunda buna yönelik verilmesi düşünülen muhtemel yardımın , standardın getirildiği tarihten sonraki
TF10E1B-2871	bile çok çalışıp, sorun çözmeye, muhtemel çözümler yaratmaya odaklanmıştır. Yol Değişse
TF10A2A-1903	yönetimi nedir? Araştırınız. * Sanayi Devriminin muhtemel başarı koşulları neler olabilir? Tartışınız
SE05A1B-4204	ordunun oldukça güçlü olması Özbekistan’da muhtemel bir devrim hareketi için zamanın
UE36E1B-3296	kim olursa olsun hemen hepsi muhtemel yakınlaşmanın heyecanı içerisinde. Gül’ün muhtemel
QA16B2A-0011	ele verdiğini aklından geçirirdi. Bu muhtemel aşk aile içinde hiç sözü
SA16B4A-3367	erimiş asfaltın ziftine karışır düşleri, muhtemel sevdaları ... Hava kararmaya başlayınca evinin
DF05A1B-4368	SERBEST BÖLGELERİN TÜRK DIŞ TİCARETİNE MUHTEMEL KATKILARI İlhami VURAL GİRİŞ Serbest
KF10E3C-3370	yaratılabildiği takdirde, özel sektör, TC’den muhtemel yatırımlarla birlikte kamunun küçülmesinden kaynaklanan

Olumsuz ezgisel özellik gösteren uyumluluk dizileri şu şekildedir:

Tablo 11: “*muhtemel*” Sıfatının Olumsuz Anlam Ezgisi Özelliği Gösteren Uyumluluk Dizileri

tud-ts numarası	uyumluluk dizisi
VC01A1A-2709	için değişik alkol konsantrasyonlarında görülmesi muhtemel bozulmalar , kabaca tahmin edilebilmektedir. Tablo-12’de
IE06A1B-3535	olmalarıdır. Araştırmanın sonucu, Amerikan üslerinin muhtemel bir baskın taarruza karşı son
IF05A3A-1268	yapılan iş henüz kontrol altındayken muhtemel kusurları görebilmelidir. Yönetici geçmişi değiştiremez
PF25D1B-2159	olmaktan öteye gidemediği belirtildi. Irak’a muhtemel bir müdahalenin , bir petrol savaşı
LD30D1B-2208	kıyasladılar. İTÜ Maçka Kampüsü’ndeki konferansta, muhtemel bir depreme karşı binalarda alınması
TE36E1B-3354	altında incelemiştir. Türkiye doğrudan etkilenecek! Muhtemel Hasar Atlası’na göre, gelecek yıllarda
QE39E1B-3034	temiz ve masum insanlar, böyle muhtemel tuzaklara düşmemek için, yediklerine, içtiklerine
UD39C2A-2647	girip ruhsal açıdan etkilenmeleri de muhtemel risklerdendir . Gelecekteki ruhsal yaşamlarını olumsuz
QI43C2A-1809	Burada toplum için önemli olan muhtemel Marmara Depremi’nin büyüklüğü değildir artık
RF25D1B-2167	ise 222’yi buluyor. Denetim raporu, muhtemel bir patlama ve yangından sonra
RI27D1B-2453	Dünya çapında etkili olması beklenen muhtemel bir grip salgınına karşı ülkelerin
UD05A3A-2606	ve namusumuzu ne kadar koruyacağız? Muhtemel düşman saldırılarına karşı: Rusya, Gürcistan
OD39C2A-1411	biri de, ufukta belirmeye başlayan muhtemel bir temsil sorunu du. Halbuki sol-liberal

²² Bu yaklaşıma göre, bir kavramın veya durumun kişiye göre istenen ya da istenmeyen bir şey olması dildeki karşılıkları olan sözcüklere (güzel, iyi; başarı, vatan; kazan-, gül- – *olumlu* / çirkin, kötü; savaş, terör; kork-, ağla- – *olumsuz*) yansımıştır (Börekçi, 2001, s. 45-46).

TH09C2A-0838	gelme ihtimali bulunan bu durum, muhtemel terörist saldırılarının çok daha önünde
PE39C3A-1744	Emirlikleri ve Umman'daki üslerini de muhtemel bir harekâta kullanıma hazır hale
LD36C3A-0429	MİT müsteşarı sivil de olsa, muhtemel bir ihtilâl önlenemez. EYMÜR- Tabii
HI22C4A-0860	tehlikeye girecek... Gazeteci milleti de muhtemel bir rezaletin kokusunu almış hababam
SD36E1B-2861	ötesinde, İran açısından, önceden hissedilen muhtemel bir krizi yönetme, yönlendirme; krizi
RF32D1B-2725	müzakereler çok önemlidir. İç müzakerelerde muhtemel ihtilaflar için uzlaşma-çözüm mekanizması
RD39C3A-0585	görüşmelerimizi size naklettikten ve sizin muhtemel ikazınızdan sonra- beni bir kez
QD30D1B-2213	kamuoyları'ndan birisi olarak Türkiye kamuoyunu muhtemel olumsuz sonuçlara hazırlamak için. İktidar
KD30D1B-2222	Göçmenlere iskan bölgesi ABD'nin Irak'a muhtemel saldırısı durumunda doğabilecek göç hareketlerine karşı göçmenleri
TE36E1B-3353	sandıktan çıkacak olan arasında bulunması muhtemel "fark" , trajik modelin öyküsünden mülhem bir telaşla <i>kahrediyor</i>
UE36E1B-3358	bunlarda hiçbir sıkıntı yok" açıklamalarıyla muhtemel bir rejim krizinin büyümesini engellemiştir
UI22F1D-4716	önce yerel seçim, daha sonra muhtemel kapatılma sonucundaki süreç içinde ciddi
UD02A1B-4612	ilişkilerin ana hatlarının çizilmesi ve muhtemel anlaşmazlıkların giderilmesi bakımından önemli bir
PD43C2A-0656	daha sert olaylardan endişelenenler var. Muhtemel bir "kavgalı kongre" , bazı ülkücülerin
RH42A1A-0708	karda namaz kılmamız gerekebilir. Bazı muhtemel sıkıntıların tedbirini önceden almalısınız. Ben
SA16B1A-0309	Bu yüzden sustum ve balıkları muhtemel düşman olarak gösterdim." "Şimdi hedef
NA16B3A-0050	memnuniyetsizlik belirtisi sanan İnnadi Efendi, muhtemel bir şikâyeti önlemek için hemen
IA16B4A-0793	bıçaklanma tehlikesi, bir o kadar, muhtemel trafik kazası atlattık. Hesapta ben
JA16B4A-0799	Ferhan'ın (Tanrı saklasın) evine girecek muhtemel hırsız not: "Aile reisinin odasına
RI22C3A-0520	sevip anlaşıttıktan ve bunun getirebileceği muhtemel sıkıntıları göğüslemeye kararlı olduktan sonra
TI37C2A-1326	sorumlusu benim" fikrine katılmayanlar için muhtemel itirazlara, olumsuz düşüncelere kendimce birkaç cevap
CH42C4A-0484	eğitimcilerini yeni görev yerlerinde karşılaşmaları muhtemel problemler konusunda önceden aydınlatmak, bilgi
JD36C2A-0114	vardı galiba. Savaş, şiddet ortamında, muhtemel büyük çatışmaların tehdidi altında yaşanırken
ND30D1B-2210	değerlendireceğiz. Geciken yardımın gelmesiyle birlikte muhtemel bir deprem için gerekli tedbirleri
TA16B1A-0918	şey gelmemiş gibi davranırdı. Annesinin muhtemel ameliyatının yarattığı sıkıntıyla sert koca
MA16B3A-0039	tarafından yemek boyunca baba oğulun muhtemel bir çatışmasını önlemeye tembihliyidiler. Bu
SA16B4A-3367	görülüğünü not edecekler. Otopsi raporunda muhtemel ölüm nedenim: "Yüreğine batan
RA16B2A-0403	İstanbul ve Trakya bölgesinde oluşan muhtemel yıkım üstüne, "bu tür zeminde
VF10A2A-1890	prensip; düzenlemelerin sistematik riskleri ve muhtemel krizleri elimine etmek veya azaltmak
IF10A2A-1880	Ekonomiyi disiplin altına alacak unsur muhtemel ekonomik felaketin şiddetidir. Bu Soğuk
PD18E1C-4161	sıralarında yer alan turizm sektöründe, muhtemel Irak operasyonunun gerçekleşmesi durumunda ve
LE39C3A-0454	"hüsn-ü kabul" görüyor. Bir de muhtemel aksiliklerde hasarın ucuz atlatılmasına çalışılıyor.
GF10A4A-1841	ihtimali de vardır. Serbest bölgelerin muhtemel bu tür mahzurlarını önlemek için
HA16B4A-0016	dermansız dertler gizleyen bünyeye benzerdi; muhtemel bir cihan harbinden sağ çıkması
LD39E1B-2927	ileri gelenleri Alaca Mescit'de toplanmışlar, muhtemel bir Yunan işgaline karşı silâhlanmak

İncelenen uyumluluk dizileri sonucunda, “*muhtemel*” sıfatına ait ezgisel özelliklerin genel görünümü şu şekildedir:

Tablo 12: “muhtemel” Sifatının Genel Anlam Ezgisi Görünümü

eş anlamlı sözcükler	olumlu anlam ezgisi						yansız anlam ezgisi						olumsuz anlam ezgisi					
	9 %9	3 %3 %10	2 %2 %8	2 %2 %8	2 %2 %18	-	43 %43	17 %17 %55	9 %9 %33	9 %9 %36	4 %4 %36	4 %4 %67	48 %48	11 %11 %35	16 %16 %59	14 %14 %56	5 %5 %46	2 %2 %33
muhtemel	T	B	S	G	E	T	T	B	S	G	E	T	T	B	S	G	E	T
*T (Toplam), B (Bilgilendirici), S (Siyaset), G (Genel), E (Ekonomi), T (Tarih) bağlam kümelerini belirtmektedir. **Kalın yazı tipi ile belirtilen yüzdeler, ilgili değerlerin genel toplam içerisindeki paylarını belirtirken; italik yazı tipi ile belirtilen yüzdeler ilgili değerlerin ait oldukları bağlam kümeleri içindeki yüzdelik dağılımlarını göstermektedir.																		

“olası” sıfatının ise tüm bağlam kümelerindeki 56 uyumluluk dizisinde ezgisel özellik (9 olumlu, 47 olumsuz) gösterdiği belirlenmiştir. Olumlu ezgisel özellik gösteren uyumluluk dizileri şu şekildedir:

Tablo 13: “olası” Sifatının Olumlu Anlam Ezgisi Özelliği Gösteren Uyumluluk Dizileri

tud-ts numarası	uyumluluk dizisi
GC03A2A-1177	eksileri ile değerlendirin ve karşılaştırın. Olasi çözüm yollarının, seçeneklerin belirlenmesi olan
QD02A1B-4564	ve sayıltıları ortaya çıkarma ve olasi olumlu seçenekleri imgeleme gibi bilişsel
TI22F1D-4683	anlamak zor değildir Tüm bu olasi kazançların karşısında ise, "değeri" ve
UE39C4A-0903	önünde bugün, tehlikeli unsurlarına rağmen, olasi kabulü durumunda, olumlu yanlarıyla Kıbrıslı
PD18E1C-4161	Ancak ülkedeki İngiliz üslerinin varlığı olasi bir işbirliğini de imkansız kılmamaktadır.
RD36C3A-0076	hem de basın-yayın organlarıyla olasi işbirliğini tartışmak amacıyla bizi Yalova'da
TA16B1A-0919	yine de sınırları aşmadan; çünkü olasi bir barışmada işlediği küçük günahların
KF10E3C-3370	olduğu görülmektedir. Ekonomik açıdan KKTC'de olasi yatırım alanları olarak konfeksiyon
UF25D1B-2765	Dolar'a yakın yatırım yaptık. Diğer olasi fırsatlarla da ilgileniyoruz. Yakın zamanda

Olumsuz ezgisel özellik gösteren uyumluluk dizileri şu şekildedir:

Tablo 14: “olası” Sifatının Olumsuz Anlam Ezgisi Özelliği Gösteren Uyumluluk Dizileri

tud-ts numarası	uyumluluk dizisi
VC01A1A-1749	nekrotizan sellülit) antibiyotik tedavisi gereklidir. Olasi bir bakteri enfeksiyonundan kuşku edilen hastalarda
ND02A1B-4513	yapılması zorunluluğu vardır. Bu sayede olasi keyfilikler önlenemez ve anayasalarda güvence
PE06A1B-4237	az düzeye indirgemmiştir. Öte yandan olasi tehlike yerel değil , aksine küresel
RE05A1B-4284	sayıda işçiyi, işletme ile ilgili olasi mesleki risklerin önlenmesi ve bunlardan
VA14B1A-1599	doldurduktan sonra yurttan çıkartılan gençlerin olasi uyum problemlerini görüşmek üzere gidip
RD36C3A-0351	bir payı olduğu görülüyor. Nitekim olasi bir panik dalgasında , tribünleri sahadan
UI39C4A-2639	halk ve benzeri sözcüklerin kullanılması olasi bir Alevi-Sünni çatışmasını söylemde
J122C2A-0376	olursa olsun- en büyük sakıncası, olasi yanlış düşüncelere karşı korunmasız oluşudur
UI22F1D-4686	bir dünyada "alt sınıflardan gelebilecek" olasi bir yıkıcı eylem de reddedilmektedir.
UD02A1A-2058	ilkesi", bilimsel belirsizliklerin olduğu ve olasi ciddi zararlarla karşı karşıya kalılabilecek
TC06A1A-0259	zekâ tam anlamıyla gerçekleştiğinde yaşanabilecek olasi toplumsal sorunlara dikkat çeker. Yapay
PI36C2A-0609	ve birliktir raporlarında da öngörülen olasi risk faktörleriyle çalışan ve bu
QI43C2A-1809	amacıyla gerekli mercilerle irtibata geçmiştir. Olasi bir İstanbul depreminin , daha doğrusu
QD02A1B-4562	ve risk arayan kişiler dikkatlerini olasi olumsuz sonuçlar üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Böylece
UD02A2A-1404	dışında tutulmalıdır ona göre. Ama olasi bir savaş anında bu tür
HB04A1B-3973	beslenirler. Böylece bir bakıma kendilerini olasi bir av baskısından rahatça koruyabilirler.
SC35C2A-1388	genetik çalışmalarının ilerlemiş olması nedeniyle olasi virtüse çok benzeyen bir virtüsü
EI22C4A-0864	içinde yabancı hiçbir alışım bulunmaması olasi tehlikeleri önleyecektir. (Tüm çabalarımıza karşın
OI37E1B-3058	kalmaları Eşcinsel bireylerin baskıya ve olasi şiddete karşı tek başına direnmelerini
UD02A1B-4620	dikkatini belirli önermelere yoğunlaştırıp onların olasi itirazlarını göz önünde bulundurup kararsızlık
RG22C4A-0022	kendileriyle ilgili hususlarda değil, tüm olasi aile meselelerinde idareciliğin esaslarını kapmışlardır

VF10A2A-1859	sahiptir. Türkiye'nin Yaptırımlara Maruz Kalması Olası bir <i>çözumsuzlükten</i> Türkiye'nin sorumlu tutularak
SE05A1B-4198	kanun yapma, politika geliştirme ve olası dayatmalara direnme güçlendirmekte, dışarıdan gelecek
EE39C2A-0641	cumhuriyetlerindeki ve özellikle de Ermenistan'daki olası tehdidi değerlendiren Türkiye bu öneriye
DE36C2A-0610	PAZARLIK Körfez Krizi ve Türkiye'nin olası bir savaşa karşısında tutumunun ne
ME09C4A-1026	üzere Dışişleri'nin bazı teknik servislerinin olası direnişini bertaraf açısından belirleyici nitelikte
OD30D1B-2176	durumunda, Türk-Yunan ilişkilerinin, AGSP'nin, olası bir Irak harekâtında Ankara'nın desteğinin
ME05A1A-2616	söylenbilir. Ancak, bu adlandırma ile ilgili olası yanlış anlamaları önlemek için hemen
PE30D1B-2086	Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, ABD'nin olası bir Irak operasyonu sırasında Türkiye'den
DA16B1A-1504	de gecenin ilerleyen anlarından birinde olası bir depremin endişesini duyuyorlardı. Bir
LA16B4A-0149	Ne işler çevirdiğini öğrenmeye çalışmalı. Olası bir budalalığın önüne geçmeye çalışmalı.
JD36C2A-0114	başka şey. Bu kitapta endişelere, olası tehlikelere ağırlık vermiş olsam da
HA16B1A-0367	de bir dönüşü vardı. Kadın olası tehlikeleri düşündü, kolları asılmaktan çıkabilir
SA16B4A-3367	üzerinden atlayarak ilerlerken neden bütün olası sahteliklerden nefret ettiğimi sorguluyorum. Ne
FA16B4A-0005	Beter olumsuzluk kapılarında ona göre. Olası yıkımın akından kalkamayacağı açık. Bu
SA16B2A-0738	projektör tutuyorlardı. Işıklardan kurtulmak ve olası bir düşmana yakalanmamak için bulunduğu
VA16B2A-0561	yürürken, oğlana doğru yolu gösterip olası kötülüklerden uzak tutması için Tanrı'ya
IC06A1B-3732	düzeyinin korunmasını sağlayarak ortaya çıkabilecek olası sorunlara engel olacaktır. Yeniden yerleşim
NF25D1B-2157	ve sosyal yaşamında meydana gelebilecek olası olumsuzlukların önlenmesi gerekir. Opel Türkiye'nin
OF10E3C-3369	Çizelge 5.1'de verilmiştir. Bu noktada olası yanlış anlamaları önlemek için kısa
OF10E1B-2866	yapılması gereken temizliği yapacaklar ve olası zararlar ortaya çıkacak. Burada ne
FE39E1B-2891	bir parametresi de o ülkenin olası bir altüst oluşa karşı yatkinliğidir.
LF10A2A-1874	oldukça yavaş olduğu göze çarpmaktadır. Olası bir durgunluk durumunda iç talebin
QE39C4A-0060	Menderes'e gönderdiği mesajda, Suriye'den gelecek olası bir saldırı karşısında, Türkiye'ye her
LE05A1B-3677	nedenler olmalıdır. Çünkü böylece bölgede olası Fransız ve Amerikan çıkar çatışmasından
SE09C1A-1534	savaş sonrasında oluşacak yenedünya düzeninde olası tehlikelere karşı güç toplamaya çalışıyordu.
UD02A1B-4614	karşı kanununun kapsamına köleleri de olası mağdurlar olarak özellikle belirterek aldı.

İncelenen uyumluluk dizileri sonucunda, “olası” sıfatına ait ezgisel özelliklerin genel görünümü şu şekildedir:

Tablo 15: “olası” Sıfatının Genel Anlam Ezgisi Görünümü

eş anlamlı sözcükler	olumlu anlam ezgisi						yansız anlam ezgisi						olumsuz anlam ezgisi					
	T	B	S	G	E	T	T	B	S	G	E	T	T	B	S	G	E	T
olası	9 %9	3 %3	2 %2	2 %2	2 %2	-	44 %44	14 %14	13 %13	9 %9	7 %7	1 %1	47 %47	21 %21	8 %8	8 %8	6 %6	4 %4
		3 %8	2 %9	2 %11	2 %13			14 %37	13 %56	9 %47	7 %47	1 %20	47 %47	21 %55	8 %35	8 %42	6 %40	4 %80

*T (Toplam), B (Bilgilendirici), S (Siyaset), G (Genel), E (Ekonomi), T (Tarih) bağlam kümelerini belirtmektedir.
**Kalın yazı tipi ile belirtilen yüzdeler, ilgili değerlerin genel toplam içerisindeki paylarını belirtir; italik yazı tipi ile belirtilen yüzdeler ilgili değerlerin ait oldukları bağlam kümeleri içindeki yüzdelik dağılımlarını göstermektedir.

İkincil anlam ezgisi inceleme yöntemi, eşdizimlilik incelemesidir²³. Ayrıca; Palmer (2001), Stanojevic (2009), Divjak (2010) ve Lehecka (2015) gibi araştırmacılar, eş anlamlılık incelemelerinde eşdizimlilik verilerinden yararlanmış, eşdizimlilik ile eş anlamlılık arasında bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. “muhtemel” ve “olası” sıfatlarında yapılan eşdizimlilik

²³ Eşdizimlilik üzerinden anlam ezgisi incelemesi alanyazına tam olarak yerleşmemiş, anlam ezgisinin eşdizimlilikle sınırlandırılmaması gerektiği Hoey (1997, s. 5) ve Stewart (2010, s. 87) gibi araştırmacılar tarafından belirtilmiştir.

incelemesiyle, sıfatların eş anlamlılık dereceleri hakkında veri elde etmek ve anlam ezgisi özelliği gösteren eşdizimlilik adaylarını²⁴ belirlemek amaçlanmıştır.

Eşdizimlilik incelemeleri, *sıklık temelli yaklaşım* ve *anlam temelli yaklaşım* şeklinde iki yöntemle yapılmaktadır. Çalışmada, sıklık temelli yaklaşım ve anlam temelli yaklaşımın ölçütlerinden yararlanılan *birleşik bir inceleme yöntemi*²⁵ kullanılmıştır. İnceleme sonunda, sıfatlara ait 10 eşdizimlilik adayı *sözcükbirimleştirilerek* sunulmuştur. Ardından, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının eşdizimlilik adayları anlam ezgisi özellikleri bakımından değerlendirilmiş ve eş anlamlılık özelliği gösterdiği varsayılan sözcükleri derecelendirmek adına önemli bir veri olan (Cruse, 1986, s. 289) özdeş eşdizimlilik adayları belirlenmiştir.

“*muhtemel*” sıfatının eşdizimlilik adayları şöyledir: *rakip, (bir) seçim, etki, gelişme, problem, sonuç, tehlike, risk, depresyon, askeri (harekât / müdahale / eylem / darbe)*. “*problem*” (olumsuz), “*tehlike*” (olumsuz), “*risk*” (olumsuz), “*depresyon*” (olumsuz) ve “*askeri (harekât / müdahale / eylem / darbe)*” (olumsuz), “*muhtemel*” sıfatının eşdizimlilik adayları arasında ezgisel özellik gösteren sözcüklerdir. Diğer eşdizimlilik adayları yansızdır.

“*olası*” sıfatının eşdizimlilik adayları şöyledir: *etki, sonuç, risk, getiri, tehlike, olumsuz (sonuç / etki / tepki / durum / etkinlik), gelişme, depresyon, senaryo, sınır ötesi (operasyon / harekât)*. “*risk*” (olumsuz), “*getiri*” (olumlu), “*tehlike*” (olumsuz), “*olumsuz (sonuç / etki / tepki / durum / etkinlik)*” (olumsuz), “*depresyon*” (olumsuz) ve “*sınır ötesi (operasyon / harekât)*” (olumsuz), “*olası*” sıfatının eşdizimlilik adayları arasında ezgisel özellik gösteren sözcüklerdir. Diğer eşdizimlilik adayları yansızdır.

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının eşdizimlilik temelli anlam ezgisi incelemesi, uyumluluk dizisi üzerinde yapılan anlam ezgisi incelemesine benzer veriler sunmuştur. Ayrıca, ilgili sıfatların eşdizimlilik adaylarından “*etki*”, “*gelişme*”, “*sonuç*”, “*tehlike*”, “*risk*” ve “*depresyon*” sözcüklerinin iki sıfatta özdeş olması, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının söz dizimindeki anlam yakınlığını göstermiştir.

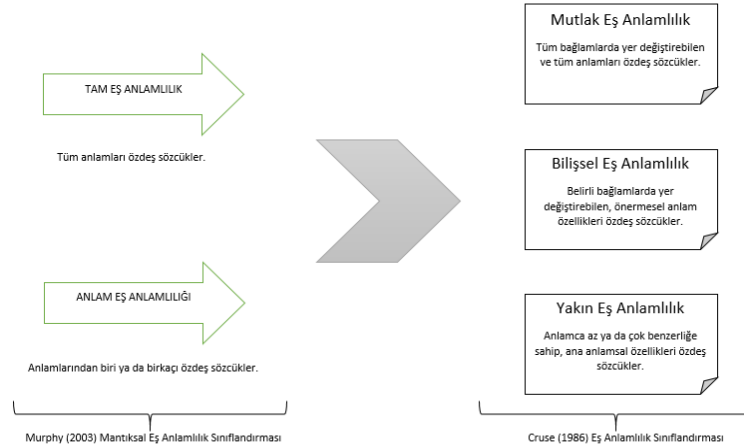
3. Değerlendirme ve Sonuç

“*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatları, eş anlamlılık özelliklerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması adına dil ve söz dizimlerinde anlambirincik çözümlemesi, anlam alanı ve

²⁴ Eşdizimliliğin çok geniş bir kavram olması ve araştırmacıların farklı eşdizimlilik ölçütlerine sahip olması nedeniyle, inceleme sonuçları *eşdizimlilik adayları* şeklinde belirtilmiştir.

²⁵ İnceleme yöntemi doğrultusunda ilk olarak TUD-TS üzerinde herhangi bir bağlamsal sınırlamaya gitmeden, “*sıfat + isim*” kalıbı içindeki eşdizimliliklere ulaşmak amacıyla düğüm sözcükten sağ yönelimli “*n-2*” pencere aralığı tercih edilmiştir. İncelemede istatistiksel eşdizimlilik belirleme yöntemi olarak istatistiksel anlamlılığı önceleyen “*log-likelihood*” sınamasına başvurulmuştur. Ardından, belirlenen birliktelik kullanımları *anlamsal uygunluk* ve *dilbilgisel biçimlenmişlik* ölçütleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

anlam ezgisi bakımından incelenmiştir. Ancak, elde edilen verileri tek bir ölçütle değerlendirmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle, alanyazında yer alan eş anlamlılık sınıflandırmaları incelenmiş ve çalışma niteliklerine uyan Cruse (1986) ve Murphy'nin (2003) sınıflandırma yöntemleri temelinde, bağlantılı iki aşamadan oluşan değerlendirme yöntemi hazırlanmıştır.

Şekil 1: Eş Anlamlılık Değerlendirme Yöntemi

Değerlendirmenin ilk aşamasında, Murphy'nin (2003) eş anlamlılık sınıflandırması bulunmaktadır. Murphy (2003, s. 146-147), eş anlamlı sözcükleri ilk olarak “*mantıksal eş anlamlı*” ve “*bağlam bağımlı eş anlamlı*” şeklinde ayırmıştır. Bağlam bağımlı eş anlamlılık, yakın eş anlamlılığı ifade eder; yakın eş anlamlılık kavramının ikinci aşamada ele alınması nedeniyle, burada *mantıksal eş anlamlılık*²⁶ sınıfı temel alınmıştır. “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının ilk aşamada hangi sınıfa dâhil olduğunu belirlemek üzere sözlük verilerinden, anlambirimcik çözümlemesinden ve anlam alanı incelemesinden yararlanılmıştır. Buna göre, ilgili sıfatların tüm anlamları özdeşlik göstermişse tam eş anlamlılık sınıfına yerleştirilmiş ve değerlendirilmenin ikinci aşamasında *mutlak eş anlamlılık* ve *bilişsel eş anlamlılık* sınıfları açısından; anlamlarından biri ya da birkaçı özdeşlik göstermişse *anlam eş anlamlılığı* sınıfına dâhil edilmiş ve değerlendirilmenin ikinci aşamasında *yakın eş anlamlılık* sınıfı açısından incelenmiştir.

Değerlendirmenin ikinci aşaması, eş anlamlı sözcükleri genel olarak *merkez anlam özellikleri* özdeş, *çevresel anlam özellikleri* farklı sözcükler olarak belirten Cruse'nin (1986) eş anlamlılık sınıflandırması²⁷ üzerine kuruludur. “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarını Cruse'nin

²⁶ Sözcüklerin dil düzlemindeki anlam özelliklerine odaklanan mantıksal eş anlamlılık, eş anlamlı sözcükleri belirlemek adına iki alt sınıfa sahiptir: “*tam eş anlamlılık*” ve “*anlam eş anlamlılığı*”. Tam eş anlamlılık, bir sözcüğün tüm anlamları için özdeşlik ifade ederken; anlam eş anlamlılığı, sözcük anlamlarından biri ya da birkaçının özdeşliği üzerine kuruludur (Murphy, 2003, s. 146-147).

²⁷ Cruse, tüm anlam özellikleri özdeş sözcükleri “*mutlak eş anlamlı*”; sözcük ve bağlamın *doğruluk koşulunu* ifade eden önermesel anlam özellikleri özdeş, duygu ve tutum gibi daha ikincil özellikler olan anlatımsal anlam özellikleri

(1986) sınıflandırması doğrultusunda değerlendirirken dayanak noktaları, ilgili sıfatların Murphy (2003) sınıflandırmasındaki sınıfları ile gerçekleştirilen anlambirimcik çözümlemesi, anlam alanı ve anlam ezgisi incelemeleri olmuştur.

Bu inceleme ve değerlendirmeler sonucunda, ilgili sıfatların benzerlik dereceleri belirlenmiştir. Murphy sınıflandırmasında anlam eş anlamlılığı, Cruse sınıflandırmasında yakın eş anlamlılık bildiren sıfatlar *alt kademedede*; Murphy sınıflandırmasında tam eş anlamlılık, Cruse sınıflandırmasında bilişsel eş anlamlılık bildiren sıfatlar *orta kademedede*; Murphy sınıflandırmasında tam eş anlamlılık, Cruse sınıflandırmasında mutlak eş anlamlılık bildiren sıfatlar ise *üst kademedede* bir anlam benzerliğine sahiptir.

Yapılan sözlük, anlambirimcik çözümlemesi ve anlam alanı incelemesi sonucunda, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarına ait tüm anlamların değil, belirli anlamların özdeş olduğu görülmüştür. “*olası*” sıfatı, / kapasite, yetenek veya ulaşılabilirlik sınırları içinde yer alan / anlambirimciği ve bu anlambirimcik çevresinde oluşan anlam alanı açısından farklılaşmıştır. Buna bağlı olarak “*muhtemel*” ve “*olası*” eş anlamlıları, Murphy sınıflandırmasında alt kademedede bir eş anlamlılık bildiren anlam eş anlamlılığı sınıfında yer almıştır.

Değerlendirmenin ikinci aşamasında, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının dil ve söz düzlemindeki özellikleri ele alınmıştır. Buna göre, ilgili sıfatlar Murphy sınıflandırmasında tespit edildiği üzere, dil düzlemine ait özellikleri bildiren anlambirimcik çözümlemesi ve anlam alanı incelemelerinde farklılaşmıştır. Bu farklılık, derlem incelemesinde de belirlenmiş ve “*olası*” sıfatı, bilgi verici özelliklere sahip “bilgilendirici” ve “ekonomi” bağlam kümelerinde yüksek sıklıkta görülmüştür. Ancak, “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının anlam ezgisi özellikleri hem son derece olumsuz hem de birbirine yakındır. Bunda, Partington’un (2004) ifade ettiği gibi²⁸ insanların olumsuz konuları birbirlerine anlatmaya daha meyilli olması ve geleceğe dair bilinmezliğin yarattığı endişeli ruh halinin yansıması etkili olmuştur.

Ayrıca, *TUD-TS* üzerinde yapılan inceleme sonucunda “*muhtemel*” ve “*olası*” sıfatlarının birlikte kullanılarak aynı isimleri nitelediği bir uyumluluk dizisi tespit edilmiştir. Eş anlamlı sözcüklerin farklı gerçeklik koşulları ve anlatımsal özellikler doğrultusunda kullanılabilirdiğini gösteren bu durum, Doğan’ın (2011, s. 85) “*biri, diğer üyesini dışlamadan ve bir çelişki oluşturmaksızın daima kullanılabilir*” ifadesinde belirttiği şekilde yakın eş anlamlılık

farklı sözcükleri “*bilişsel eş anlamlı*”; temel anlam özelliklerini ifade eden *ana anlamsal özellikleri* özdeş, niteleyici görevli *alt anlamsal özellikleri* farklı sözcükleri de “*yakın eş anlamlı*” şeklinde sınıflandırmıştır (1986, s. 265-289).

²⁸ Anlam ezgisinin daha çok olumsuz birliktelikler içinde yer almasına istinaden Partington (2004, s. 144), bu durumu insan psikolojisinin bir sonucu olarak görmüş ve insanların kötü olayları birbirine anlatmaya daha çok ihtiyaç duyduğunu söylemiştir.

sınıfında görülmektedir. Yapılan genel tarama sonucunda bilimsel ve ekonomik metinlerde görüldüğü belirlenen bu kullanımın derleme yansıyan uyumluluk dizisi şu şekildedir:

Tablo 16: “muhtemel” ve “olası” Sıfatlarının Birlikte Kullanıldığı Uyumluluk Dizileri

tud-ts numarası	uyumluluk dizisi
NF10A4A-1820	ampirik olarak parasal birlik içinde olası muhtemel olumsuzlukları tam olarak açıklamaya yeterli

Yapılan tüm bu inceleme ve değerlendirmeler sonucunda, “muhtemel” ve “olası” sıfatları Murphy (2003) sınıflandırmasında anlam eş anlamlılığı ve Cruse (1986) sınıflandırmasında yakın eş anlamlılık ilişkisine sahiptir. Bu da “muhtemel” ve “olası” sıfatları arasında, derecelendirmenin *alt kademesinde* bir anlam benzerliği bulunduğunu ifade etmektedir.

Bu çalışmada, alanyazındaki çeşitli eş anlamlılık görüşleri, belirleme yöntemleri ve sınıflandırmaları incelenerek görece özgün bir eş anlamlılık görüşü, belirleme yöntemi ve sınıflandırması sunulmuştur. Eş anlamlı olduğu varsayılan “muhtemel” ve “olası” sıfatları özelinde yapılan bu inceleme ve sınıflandırma çalışmaları; Korkmaz (1992, s. 56), Burkhanov (1998, s. 233) ve Bussmann’ın (2006, s. 1164) tanımlarında belirttiği gibi, eş anlamlılığın tam bir anlam özdeşliği değil, güçlü anlam benzerliği ifade ettiğini göstermiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklerin dil düzleminde ve söz düzleminde farklılaşabileceği; bir düzlem üzerinde gerçekleşen farklılaşmanın diğer düzleme yansımayabileceği belirlenmiştir. Bu sonuçlara bağlı olarak, sözcüklerin anlam özelliklerini inceleme amacındaki çalışmalar ile dizisel anlam ilişkilerinin büyük önem taşıdığı Türkçe öğretimi çalışmalarında, anlamın dil düzlemini ve söz düzlemini içine alacak şekilde çok boyutlu değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Kaynaklar

- Abouelnasr, Z. (2004). *Eş Anlamlılık Olgusu ve Eş Anlamlı Kelimelerin Arapça öğretimindeki yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ağakay, M. A. (1956). *Türkçede yakın anlamlı kelimeler sözlüğü – bir deneme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aksan, D. (1974). Eş anlamlılık sorunu ve Türk yazı dilinin saptanmasında eş anlamlılardan yararlanma. *Türkoloji Dergisi*, 6/1, 1-14.
- Aksan, D. (1998). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Y. ve Demirhan, U. U. (2014). Türkçe ulusal derlemi (TUD) arayüz özellikleri: tanıtım ve uygulama. 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yılmaz, H., Atasoy, G., Öz, S. ve Yıldız, İ. (2012). Construction of the Turkish national corpus

- (TNC). In *Proceedings of Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul. Türkiye. 12 Eylül 2013, <http://www.lreconf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- Aksan, Y., Aksan, M., Özel, S. A., Yılmaz, H., Demirhan, U. U., Mersinli, Ü., Bektaş, Y. ve Altunay, S. (2016). Web tabanlı Türkçe ulusal derlemi (TUD). XVI. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (Mersin). İstanbul: Gamze Yayıncılık.
- Aksan, Y., Duran, N., Ersen, D., Hızarıcı, Ç., Korkmaz, S., Sever, B. ve Sezer, T. (2008). Türkçede yakın anlamlı sözcükler: bir derlem çalışması. 22. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Aksu, N. (2013). *Eş ve zıt anlamlı kelimeler sözlüğü*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Akşehirli, S. (2004). *Temel anlambilim (semantik) kavramları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıklı, N., Tunçdoğan, T. ve Vardar, B. (1969). *Semantik akımları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Ayata, O. (2016). *Türkçe deyimlerde olumsuz semantik prozodi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2009). Sözlükbirimlerin tanımlanmasına anlambilimsel bir bakış. *Turkish Studies*, 4(4), 172-183.
- Börekçi, M. (2001). Türkçe öğretimi bakımından dil bilgisi terimi ve kavram olarak olumluluk-olumsuzluk. *TDAY-Bulleten* 2003, 45-61.
- Burkhanov, I. (1998). *Lexicography: A dictionary of basic terminology*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge dictionary of language and linguistics*. London ve New York: Routledge.
- Church, K. (2001). Empirical methods in natural language processing: what's happened since the first SIGDAT meeting?. *NAACL 2001*, Pittsburgh.
- Cin, R. (1971). *Kavramlar dizini II Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Collinson, W. E. (1939). *Comparative synonymics: Some principles and illustrations*. *Philological Society*, London: University College.
- Cotterill, J. (2001). Domestic discord, rocky relationships: Semantic prosodies in representations of marital violence in the O.J. simpson trial. *In Discourse & Society*. 12/3, 292-312.
- Cruse, D. A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çakıcıoğlu, E. (2015). *Eş, zıt ve mecaz anlamlı kelimeler sözlüğü*. İstanbul: B&T Yayınları.
- Çalışkan, N. (2014). Semantik prozodi kavramı ve Türkçe semantik prozodi örnekleri: 'aksettirmek, ...dan ibaret, ...nin teki, karşı karşıya, varsa yoksa'. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal of World of Turks*. 6/1, 139-160.
- Demirezen, M. (1991). Türkçeye İngilizceden geçen sözcükler ve eşanlamlılık. *Dilbilim Araştırmaları*. 133-136.
- Divjak, D. (2010). *Structuring the lexicon: a clustered model for near-synonymy*. Berlin: De Gruyter.

- Doğan, N. (2011). Türkiye Türkçesi fiillerinde eş anlamlılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19), 78-88.
- El-Askerî, E. (2017). *Arab Dili'nde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü (el-Furûq fi'l-Luğa)* (Çev. Veysel Akdoğan). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ergin, M. (2005). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erkman-Akerson, F. (2007). *Dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Ersoylu, H. (2001). Eş anlamlılık mı, yabancı kaynaklı karşılık oluş mu?. *Türk Dili*, 59, 250-266.
- Esmer, E. (2015). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler tarafından üretilen yazılı metinlerdeki sözcüklerin anlamsal bürün görünümlerine yönelik gözlemler. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES 2015, 591-605.
- Gao, C. ve Xu, B. (2013). The application of semantic field theory to English vocabulary learning. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(11), 2030-2035.
- Günay, N. (2015). Türk dilinde eş anlamlılık ve “gönül, yürek, kalp” kelimeleri. *Türkbilgi*, 29, 121-146.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük (çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, 13.11.2017.
- Hartmann, R. R. K. ve James, G. (2002). *Dictionary of lexicography*. London ve New York: Routledge.
- Hoey, M. (1997). From concordance to text structure: New uses for computer corpora. Ed. B. Lewandowska-Tomaszczyk ve P.J. Melia, *PALC ' 97: Proceedings of Practical Applications in Language Corpora Conference*, Lodz: University of Lodz.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kandemir, E. ve Kandemir, Y. (2015). *Altın eş anlamlı ve karşıt anlamlı kelimeler sözlüğü*. (24. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kıran, Z. ve Eziler-Kıran, A. (2010). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kleparski, G. ve Rusinek, A. (2007). The tradition of field theory and the study of lexical semantic change, *ZESZYT*, 47, 188-205.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı (çevrimiçi). <http://lugatim.com/>, 13.11.2017.
- Kurtoğlu Zorlu, Ö. (2017). Korku Kültürü İle İlgili Türkçe sözcüklerin derlem temelli incelenmesi. 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları.
- Lehecka, T. (2015). Collocations and colligations. Ed. J. Ölsman ve J. Verschueren, *Handbook of Pragmatics: 2015 Installment*, Amsterdam: John Benjamins.
- Louw, B. (2000). Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies. *Corpus Linguistics: critical concepts in linguistics*, 3, 30-50.

- Lyons, J. (1983). *Kuramsal dilbilime giriş*. (Çev. Ahmet Kocaman). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Murphy, M. L. (2003). *Semantic relations and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Öhman, S. (1953). Theories of the "Linguistic Field". *WORD*, 9(2), 123-134.
- Öz, S. (2009). A corpus based study on Turkish seemingly synonymous adjectives. 2. *Mediterranean Graduate Students Meeting in Linguistics*, Mersin.
- Özbent, S. (2013). Sözlüksel alan teorisi ve çeviri. *Diyalog*, 2, 55-66.
- Özden, H. İ. (2014). Türkiye Türkçesinde eş anlamlılık ve örtmece (tabu) kelimelerin eş anlamlılık içindeki yeri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 160-165.
- Öztokat, E. (1990). Anlam çözümlemesi: Temel Fransızca'da "Duygu" sözlüksel alanı. *Dilbilim Dergisi*, 9, 155-176.
- Öztürk, F. (2015). *Yabancılar için eş ve zıt anlamlı kelimeler sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Palmer, F. R. (2001). *Semantik yeni bir anlambilim projesi*. (Çev. Ramazan Ertürk). Ankara: Kitabiyât.
- Partington, A. (1998). *Patterns and meanings: Using corpora for English language research and teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Partington, A. (2004). Utterly content in each other's company: Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 131-156.
- Pilten, Ş. (2011). Orhon yazıtlarında anlam vezni. *Türk Dünyası: Geçmiş ve Bugünü Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*, Astana.
- Pilten Ufuk, Ş. (2017a). Anlam vezni kavramı üzerine değerlendirmeler. *Avrasya Terim Dergisi*, 5(1), 1 - 10.
- Pilten Ufuk, Ş. (2017b). Zarifoğlu'nun düşünce dünyasında kadın (I): İşaret Çocukları kitabının anlam veznine dayalı tutum ve değerlendirme analizi. *Teke Dergisi*, 6(2), 964-985.
- Riemer, N. (2010). *Introducing Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sert, G. (2018). *Anlam alanı ve anlam ezgisi açısından eş anlamlı durum sıfatları (derlem tabanlı bir inceleme)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (2004). The search for units of meaning. Ed. J. Sinclair ve R. Carter, *Trust the Text*, London ve New York: Routledge.
- Stanojevic, M. (2009). Cognitive synonymy: A general overview. *Linguistics and Literature*, 7(2), 193-200.
- Stewart, D. (2010). *Semantic prosody: A critical evaluation*. London: Routledge.
- Tribble, C. (2000). Genres, keywords, teaching: towards a pedagogic account of the language of project proposals. Ed. L. Burnard ve A. McEnery, *Rethinking Language Pedagogy from a Corpus Perspective. Papers from the Third International Conference on Teaching and Language Corpora*. Frankfurt: Peter Lang.
- Türkçe Sözlük. (2011). 11. baskı (Haz. Şükrü Halûk Akalın vd.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türkçe Ulusal Derlemi. (çevrimiçi), <http://www.tnc.org.tr>, 12.07.2018.
- Uçar, A. ve Kurtoğlu, Ö. (2011). Eylemlerde çokanlamlılık: sözlük verisinin derlem temelli görünümüleri. *24. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı*, Ankara: ODTÜ Basım İşliği.
- Ullmann, S. (1972). *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford: Blackwell.
- Vardar, B. (1983). Bildirişim işlevi, alan kavramı ve terim öğretimi. *Türk Dili (Dil Öğretimi Özel Sayısı)*, C. 47, S. 379-384, ss. 3-7.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Whitsitt, S. (2005). A critique of the concept of semantic prosody. *International Journal of Corpus Linguistics*. 10(3), 283-305.
- Yalım, Ü. ve Yalım, Ö. (1983). *Türkçe'de eş ve karşıt anlamlılar sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2013). *Yeni eş anlamlı kelimeler sözlüğü – uygulamalı* (3. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2004). *Türkiye Türkçesinde niteleme sıfatları*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış kavramlar sözlüğü (Türkçe Thesaurus)*. İstanbul: Tor.
- Zeynalov, F. (1993). *Türk lehçelerinin karşılaştırmalı dilbilgisi*. (Çev. Yusuf Gedikli). İstanbul: Cem Yayınevi.

Extended Abstract

In the historical process, one of the main topics of discussion in semantics has been synonymy. In this study, it is aimed to determine all aspects of the concept of synonymy as a result of semic analysis, semantic field analysis and semantic prosody analysis on langue and parole plane. For this purpose, synonym situation adjectives “*muhtemel*” and “*olası*” that considering to be a synonym in sources, analyses.

In order to embody meaning characteristics and to reveal meaning differences of adjectives on langue plane, semic analysis carried out. On the basis of the semic analysis, dictionary definitions of “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives take part. In addition, because dictionary definitions provide limited information about words, usage characteristics of the adjectives were examined in *Turkish National Corpus - Demo Version* (TNC-DV).

According to data obtained, sememes of “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives, which signified side of adjective, are as follows:

muhtemel: / occurs or does not occur is possible / + / truth, real or exist is possible / + / while supported by strong evidence, is indefinite /

olası: / occurs or does not occur is possible / + / truth, real or exist is possible / + / while supported by strong evidence, is indefinite / + / within the boundaries of capacity, capability or accessibility /

The archisememe of this sememes is as follows: / occurs or does not occur is possible / + / truth, real or exist is possible / + / while supported by strong evidence, is indefinite /

The vocabulary of these adjectives determined with semantic field study. Semantic fields of adjectives were determined first around archisememe and then around different semes. Semantic field remembered in literature as a mosaic analogy. While determining mosaics of adjectives in the study, is based on the opinion of Trier, who was the pioneer of theory. According to this, it emphasized the relations of hyponymy, synonymy, and antonymy in semantic fields. While determining words within semantic fields, Turkish thesauri used. Semantic fields around the determined semes are as follows:

/ occurs or does not occur is possible /:

synonym and near-synonymous words: belkili, ihtimalli, mümkün, olası, olumsal

antonym words: -

/ truth, real or exist is possible /:

synonym and near-synonymous words: beklenir, kabil, mümkün, olabilir, olanaklı, olur

antonym words: imkânsız, gayrimümkün, olanaksız

/ while supported by strong evidence, is indefinite /:

synonym and near-synonymous words: belirsiz, kuşkulu, şüpheli, tartışmalı

antonym words: kesin, mutlak, kati

/ within the boundaries of capacity, capability or accessibility /:

synonym and near-synonymous words: akla uygun, mantıklı, olurlu

antonym words: mantıksız, olursuz

The general semantic field of the “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives are as follows:

muhtemel:

synonym and near-synonymous words: beklenir, belirsiz, belkili, ihtimalli, kabil, kuşkulu, mümkün, olabilir, olanaklı, olası, olumsal, olur, şüpheli, tartışmalı

antonym words: gayrimümkün, imkânsız, kati, kesin, mutlak, olanaksız

olası:

synonym and near-synonymous words: akla uygun, beklenir, belirsiz, belkili, ihtimalli, kabil, kuşkulu, mantıklı, mümkün, olabilir, olanaklı, olası, olumsal, olur, olurlu, şüpheli, tartışmalı

antonym words: gayrimümkün, imkânsız, kati, kesin, mantıksız, mutlak, olanaksız, olursuz

In the third and last chapter of study, characteristics of “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives on parole plane analyzed in terms of semantic prosody. These characteristics determined by corpus data. Accordingly, the TNC-DV used in this study.

Analysis of basis semantic prosody “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives did through concordance lines obtained from the corpus. Accordingly, 100 concordance lines selected for each adjective according to specific criteria analyzed.

As a result of semantic prosody analysis, it determined that “*muhtemel*” adjective showed semantic prosody characteristics (9 positives, 48 negatives) in 57 concordance lines. In addition to this, determined that “*olası*” adjective showed semantic prosody characteristics (9 positives, 47 negatives) in 56 concordance lines.

Secondary analysis method of semantic prosody is an analysis of collocations. In this study, a combined collocation analysis method, which based on the criteria of frequency based approach and significance oriented approach, was used. On the TNC-DV, right-oriented “*n-2*” window span from node word preferred in order to reach collocations within “*adjective + name*” pattern. At the end of consideration, 10 collocation candidates belonging to adjectives presented by lemmatization. In this respect, semantic prosody characteristics and identical collocations belonging to “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives indicated.

Collocation candidates of “*muhtemel*” adjective are as follows: *rakip*, (*bir*) *seçim*, *etki*, *gelişme*, *problem*, *sonuç*, *tehlike*, *risk*, *deprem*, *askeri* (*harekât / müdahale / eylem / darbe*). “*problem*” (negative), “*tehlike*” (negative), “*risk*” (negative), “*deprem*” (negative) ve “*askeri* (*harekât / müdahale / eylem / darbe*)” (negative) show semantic prosody characteristics.

Collocation candidates of “*olası*” adjective are as follows: *etki*, *sonuç*, *risk*, *getiri*, *tehlike*, *olumsuz* (*sonuç / etki / tepki / durum / etkinlik*), *gelişme*, *deprem*, *senaryo*, *sınır ötesi* (*operasyon / harekât*). “*risk*” (negative), “*getiri*” (positive), “*tehlike*” (negative), “*olumsuz* (*sonuç / etki / tepki / durum / etkinlik*)” (negative), “*deprem*” (negative) and “*sınır ötesi* (*operasyon / harekât*)” (negative) show semantic prosody characteristics.

In addition; “*etki*”, “*gelişme*”, “*sonuç*”, “*tehlike*”, “*risk*” and “*deprem*” collocation candidates are identical in two adjectives. In accordance with these data, “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives have meaning closeness on parole plane.

“*muhtemel*” and “*olası*” adjectives analyzed in terms of semic analysis, semantic field and semantic prosody on langue and parole plane in order to determine and classify the synonymy characteristics. However, it was not possible to evaluate the data obtained with a single criterion. For this reason, synonymy classifications in literature examined and based on classification methods of Cruse (1986) and Murphy (2003) conforming to study characteristics, an evaluation method consisting of two related stages prepared.

As a result of all analysis and evaluations, “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives have “*sense synonymy*” in Murphy's (2003) classification and “*plesionymy*” in Cruse's (1986) classification. This state that there is a meaning similarity between “*muhtemel*” and “*olası*” adjectives at a lower level of the grading.